

Begreppet förtätning och dess tolkning

med en typologi för grönska i den täta staden

av
Maria Engelbrekts

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala
Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet
EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp
Nivå: Avancerad A2E
© 2013 Maria Engelbrekts, e-post: maria.engelbrekts@gmail.com
Titel på svenska: Begreppet förtätning och dess tolkning - med en typologi
för grönska i den täta staden
Title in English: The term densification and its interpretations - with a
typology for greenery in the dense city
Handledare: Per Hedfors, institutionen för stad och land
Examinator: Petter Åkerblom, institutionen för stad och land
Biträdande examinator: Ulla Berglund, institutionen för stad och land
Foto och illustrationer: Författaren om inte annat anges
Nyckelord: landskapsarkitektur, stadsbyggnad, förtätning, grön förtätning,
hållbarhet
Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

FÖRORD

Förtätning är ett ämne som är mycket aktuellt i dagens samhälle, och som kommer att fortsätta vara aktuellt så länge städer växer. Om någon hade frågat mig för fem år sedan vad förtätning betyder hade jag förmodligen inte haft något bra svar. Under min utbildning till landskapsarkitekt har min förståelse för vad begreppet innebär och mitt intresse för den hållbara staden ökat. Detta examensarbete har gett mig en möjlighet att fördjupa mig i ämnet och utveckla mina funderingar kring hur förtätningsbegreppet kan utvidgas.

Jag vill rikta ett tack till min handledare Per Hedfors för värdefulla diskussioner och råd, samt familj och vänner som stöttat mig under mitt arbete.

SAMMANFATTNING

Syftet med det här examensarbetet har varit att undersöka olika tolkningar av begreppet förtätning. Genom att visa en bild av hur förtätning kan tolkas i samhället, samt ta fram exempel på hur man kan arbeta med grönska i förtätningsprojekt har målet varit att så ett frö till att vidga tankarna kring förtätning och vad det kan innebära för stadsbyggandet och livet i staden.

Bakgrund

Förtätning är ett ämne som det talas mycket om i dagens samhälle. Det utövas i många städer och anses på många håll vara en långsiktigt hållbar stadsbyggnadsstrategi. Det är ett stort begrepp som kan innefatta tätare innerstad, högre exploateringsgrad, effektivare markhushållning, förbättring av kommunikationer mellan mindre och större orter med mera (Exempelvis Malmö stadsbyggnadskontor 2010; Örebro kommun 2010). Det är ett vedertaget begrepp idag och ett modeord som används i de flesta växande städer. Samtidigt är det ett begrepp som inte riktigt är definierat. Min uppfattning är att folk ibland pratar förbi varandra för att man har olika syn på vad förtätning egentligen innebär. Det kan betyda olika saker beroende på i vilket sammanhang det används och beroende på hur olika personer tolkar det. Hur använder man sig av ordet förtätning på exempelvis stadsbyggnadskontor eller fastighetsbolag jämfört med hur det uppfattas av gemene man? Jag har i detta arbete valt att definiera begreppet som *en ökad koncentration av människor i ett område genom att något anläggs*.

Grönska kan hjälpa till att upprätthålla en hälsosam livsmiljö även i en tät stad. Forskning visar att växtlighet har en läkande effekt på bland annat stress och kan hjälpa människor att koppla av (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, s 67). Alexander Ståhle menar att ”[h]ögre täthet innebär endast högre attraktivitet om en god livsmiljö kan upprätthållas”. Därför måste vi inkorporera grönska i den täta staden och se den som en naturlig del av förtätning. (Ståhle 2005, s 3)

Det är svårt att hitta någon slags standardmodell när det gäller stadsbyggnad idag. Man kan förmodligen hitta flera olika lösningar på de problem vi ser i städer idag. På samma sätt finns det nog för- och nackdelar med alla alternativ och ett alternativ som passar på en plats kanske inte passar på en annan. Man måste hela tiden se till den aktuella platsens situation. Det är viktigt att observera och försöka förstå hur vi som lever på 2000-talet använder oss av staden och hur vi interagerar med de människor vi delar stadsrummen med. (Bekaert 2002, s 13)

Förtätning är en stadsbyggnadsstrategi som anses vara långsiktigt hållbar ur ett energiperspektiv genom att man skapar förutsättningar för att minska biltrafiken i staden och istället öka tillgängligheten för fotgängare och cyklister samt förbättra kollektivtrafiken.

SAMMANFATTNING

Per G. Berg anser dock att hållbarhet och förtätning idag ses ur ett perspektiv som fokuserar på stadens fysiska resurser som energiförbrukning och mark- och vattenanvändning och där grönområden ses som hinder för stadens utveckling. Han menar att i en hållbar stad måste invånarna ha tillgång till natur i flera olika skalor och detta behov är något som ofta förbises när staden växer (Berg, 2010).

Stähle anser att "[s]ka man planera staden som livsmiljö måste man således kunna beskriva och även mäta den på ett sätt som är relevant för människors livsvärld" (Stähle 2005, s 187). Han menar att dagens mått för att beräkna tillgången till grönytor för de boende inte alltid överensstämmer med de boendes egna upplevelser. Ett glesbebyggt område med mycket friyta som parker eller skogsområden behöver inte alltid innebära att det upplevs som tillgängligt. Ett tättbebyggt område med flera mindre parker eller grönytor kan upplevas som att ha större tillgång till grönytor (Stähle 2008).

Tillvägagångssätt och resultat

För att få en uppfattning om hur personer som inte är utbildade inom, eller arbetar med stadsbyggnadsfrågor ser på förtätning skapade jag en enkät som distribuerades via epost och sociala medier. Jag besökte och samtalade även med tre personer som arbetar med stadsbyggnad för att undersöka hur de arbetar med frågan.

Enkätundersökning

Enkäten bestod av följande frågor:

1. Vad tänker du på när du hör ordet förtätning?
2. Är du bekant med begreppet förtätning sedan tidigare?
3. Ser du förtätning generellt som något positivt eller som något negativt?
4. Hur tror du att förtätning påverkar...
 - miljön
 - kollektivtrafiken
 - antalet bostäder
 - antalet grönområden
 - biltrafik i staden

Fråga 1 ställdes helt utan förutsättningar eller förklaringar för att de svarande skulle få dela med sig av sin spontana tanke om vad ordet betyder. Ungefär 75 % av svaren hade på något vis med stadsbyggnad att göra. Resterande 25 % svarade att de inte visste vad det betyder eller associerade det med något som hade med andra ämnen att göra. Den tendens man kan se bland svaren är att många sa att de inte riktigt vet vad ordet betyder, men den spontana reaktionen var att det känns som något negativt. Endast en femtedel svarade att de såg förtätning som något positivt. 25 % svarade dock "vet ej" och många ansåg att det helt beror på plats. Grönområden och öppna ytor nämndes i många av kommentarerna, oftast i bemärkelsen att dessa ofta försvinner då det förtätas.

SAMMANFATTNING

Samtal

De tre personer som jag samtalade med var Karin Åkerblom, processledare i stadsutveckling hos Uppsala kommun, Katarina Fehler, regionplanerare vid Stockholms läns landsting, samt Lars-Gunnar Sjöo, byggchef hos Uppsalahem. De valdes ut genom att de representerar olika delar av stadsbyggnadsbranschen.

Katarina Fehler och Karin Åkerblom är båda landskapsarkitekter i grunden, vilket kan synas i deras förhållningssätt och inställning till förtätning. Båda är måna om att det gröna får utrymme i staden. Även Lars-Gunnar Sjöo menar att man månar om det gröna vilket uttrycks främst i form av gårdar i samband med bostadsprojekt. Att döma av de tre samtal jag har haft är det tydligt att förtätning ses som en framkomlig väg inom branschen, till skillnad från majoriteten av de som svarade på enkäten som tyckte att det var negativt. Dock har Åkerblom och Fehler en mer försiktig framtoning i ämnet jämfört med Sjöo. I den mer översiktliga planeringen som Åkerblom och Fehler är involverade i blir det naturligt att man tittar på större strukturer och sammanhang i hela staden och med omlandet.

Typologi

Baserat på den information jag fått fram genom bland annat litteraturstudier undersökte jag hur man kan använda sig av grönska i den täta staden. Utifrån Jan Gehls tolv kriterier för hur man skapar en god stadsmiljö ur fotgängarnas synvinkel (Gehl 2009, s. 239) skapade jag en egen typologi för hur man kan uppnå hans kriterier genom att använda sig av gröna förtätningselement (figur 1). En av mina ingångspunkter i början av detta arbete var att grönska bör ses som en naturlig del i förtätningsprojekt. Denna åsikt stöds av typologin som visar att man kan använda sig av gröna förtätningselement för att uppfylla många viktiga funktioner i staden.

Reflektion

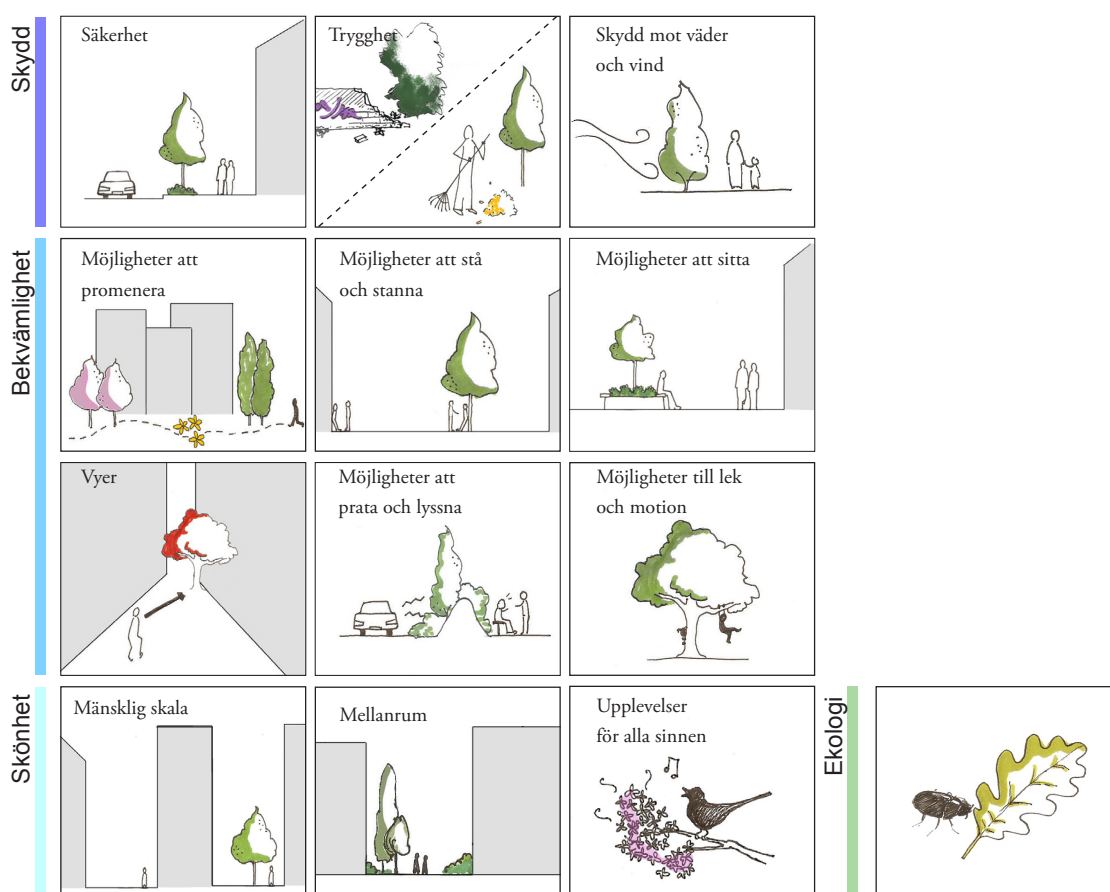
Jag anser att även en ny park, torg eller dylikt i staden bör räknas till förtätning eftersom de är element som ingår i stadsmiljön och som blir mycket betydelsefulla när vi bygger tätt. Skulle anläggandet av enbart en park kunna räknas som förtätning? Genom att anlägga en park på en plats som tidigare varit lite använd, skapar man förutsättningar för att vistas där. Därmed blir det en ökad koncentration av människor på den platsen, vilket är en viktig del av min definition av förtätning i detta arbete.

Det gäller att vid anläggandet av nya bostadsområden även fundera över hur de planerade nya grönyttorna kommer upplevas. Hur påverkas *känslan* av grönt i området? En innesluten bostadsgård kan vara välanvänd av dem som bor intill den, men om den är omsluten av hus går den inte att uppleva på avstånd och sett utifrån kan området kännas mindre grönt än det är.

SAMMANFATTNING

Man kan fundera på om förtätning är ett bra ord att använda om det nu är så att de som arbetar med stadsbyggnad ser fenomenet som mer positivt än invånarna. Kanske borde man byta till ett nytt begrepp som bättre speglar det vi vill uppnå. Det kan krävas mer för att lyckas ändra människors uppfattning om ett visst ord än för att lansera ett nytt begrepp.

I detta arbete har jag använt mig av begreppet *grön förtätning*. Skulle det kunna lanseras som ett begrepp för den här typen av stadsbyggnad? Jag tror att ett begrepp som grön förtätning skulle kunna väcka nyfikenhet som i så fall visar att det har skett en utveckling i hur man ser på förtätning idag. Det skulle vara en markering både till allmänheten och till dem som arbetar i branschen att det gröna är lika viktigt som de byggda elementen i staden.

Figur 1. Typologi för hur man kan använda sig av grönska i den täta staden utvecklad med utgångspunkt i Jan Gehls kriterier för en bra stad ur fotgängarnas synpunkt (Gehl Architects 2010).

SUMMARY

The purpose of this master thesis has been to examine different interpretations of the term densification used in society. By showing how the term can be interpreted, and by showing examples of how it is possible to work with vegetation in densification projects, the aim has been to assist in broadening the mind about densification and what it could mean for urban development and life in the city.

Background

Densification of cities is a talked about subject in today's society. It is a strategy that is used in many cities and is considered by many to be a sustainable method for city planning. It is a wide term that can include a denser city core, higher degree of exploitation, more efficient use of land, better communications between cities and suburbs et cetera (for example Malmö City Planning Office 2010; Örebro municipality 2010). Densification is an acknowledged term and a trendy term that is used in most growing cities. At the same time, it is a term that is not fully defined. My conception is that people sometimes talk past each other because they have different views on what densification of cities is about. It can mean different things depending on the context in which it is used and depending on how different people interpret it. How do they use the term densification at for instance a city planning office or real estate company compared to how it is perceived by the common man? In this essay, I have chosen to define the term as *a greater concentration of people in an area as a result of something being constructed*.

Greenery can help maintain a healthy environment in a dense city. Research show that vegetation has a healing effect on stress and can help people relax (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, s 67). Alexander Stähle says that "higher densification only means a higher level of attractiveness if a good living environment can be maintained". Thus we must incorporate greenery into the dense city and view it as a natural part of densification. (Stähle 2005, s 3)

It is difficult to find a standard solution when it comes to urban planning. It is quite possible to find many different solutions to the problems we see in cities today. Similarly, there are probably pros and cons to most alternatives and a solution that is a good choice for one place, might not be as good at another location. It is important to observe and try to understand how we use the city in the 21st century, and also how we interact with the people we share the urban space with. (Bekaert 2002, s 13)

Densification is a strategy for urban planning that is considered sustainable from an energy perspective because it creates conditions for less car traffic in the city and instead increases the availability for pedestrians and cyclists and might also improve public transportation.

SUMMARY

Per G. Berg believes that sustainability and densification is viewed from a perspective that focuses on the physical resources of the city, such as energy consumption and land and water use, and that green spaces are often seen as obstacles for urban development. He says that the inhabitants of a sustainable city should have access to nature in different scales, and this requirement is often overlooked as the city grows. (Berg 2010)

Stähle believes that “if you are to plan the city as a living environment, you must be able to describe and measure it in a way that is relevant to people’s lifestyles” (Stähle 2005, s 187). He means that the methods of measuring the inhabitants’ access to green spaces doesn’t always correspond to the inhabitants’ own experiences. A sparsely populated area with a lot of free space or woodland doesn’t always mean it is considered available. A dense area with several small parks could be experienced as having more access to green spaces (Stähle 2008).

Methods and results

To get an idea of how people, who haven’t studied or worked with urban planning, view the process of densification, I created a questionnaire which I distributed via email and social medias. I also visited and talked with three people who work with urban planning, to see how they work with this issue.

Questionnaire

The questionnaire consisted of the following questions:

1. What do you think about when you hear the word densification?
2. Are you previously familiar with the term densification?
3. Do you, in general, consider densification as something positive or negative?
4. How do you think densification affects...
 - The environment
 - Public transportation
 - The number of homes
 - The number of green spaces
 - Car traffic in the city

Question one was asked without offering any explanation so that the participants would share their spontaneous thought about what the word means. About 75% of the answers had something to do with urban planning. The remaining 25% answered that they either didn’t know what the word meant, or associated it with other topics than urban planning. The tendency among the answers was that many said that they didn’t quite know what the word meant, but the spontaneous reaction was that it feels like something negative. Only 20% of the participants answered that they considered densification as something positive. Although, 25% answered “I don’t know”, and many

SUMMARY

believed that it depends on the location. Green areas and open spaces were mentioned in many comments, mostly in the sense that these often disappear during densification projects.

Conversations

The three people that I talked with were Karin Åkerblom, urban planner at Uppsala municipality, Katarina Fehler, region planner at Stockholm County Council, and Lars-Gunnar Sjöö, construction manager at Uppsalahem. They were chosen because they each represent a different area of the urban planning business.

Katarina Fehler and Karin Åkerblom both have a background as landscape architects, which can be seen in the way they view densification. They are both keen on making sure vegetation is given enough space in the city. Lars-Gunnar Sjöö also thinks greenery should be given enough space, which is primarily expressed through courtyards within housing projects. Judging by these conversations, it is clear that densification is viewed as a viable approach in the business of urban planning, unlike the majority of the participants of the questionnaire, who thought it was negative. Although, Åkerblom and Fehler seem to have a more cautious approach to the subject than Sjöö. In the large scale kind of planning that Åkerblom and Fehler are involved with, it becomes more natural to look at larger structures and relations with other parts of the city and surrounding areas.

Typology

Based on the information I received for example through studying literature, I came up with some examples of how to use greenery in the dense city. Starting with Jan Gehl's twelve criteria for how to create a good living environment from the pedestrians' point of view (Gehl 2009, p 239) I created a typology for how to fulfill these criteria by using green elements (figure 1). One of my opinions at the beginning of this essay, was that greenery should be considered a natural part of densification projects. This opinion is supported by the typology which shows that it is possible to use green elements to fulfill many important functions in the city.

Discussion

I believe that a new park, square, or the like in the city should be considered part of densification because they are elements of the city that become very valuable when we build densely. Could the construction of a park alone be considered densification? By constructing a park on a location that was previously of little use, opportunities to visit are created. This means there is a greater concentration of people in that area, which is my definition of densification in this essay.

When building new housing areas, it is important to also consider how the planned new green spaces will be experienced. How is the *feeling* of greenery in the area affected?

SUMMARY

An enclosed courtyard might be used by the inhabitants of the houses around it, but surrounded by buildings the greenery is not seen or experienced at a distance. Seen from the outside, the area might feel less green than it is.

If people working with city planning view the process of densification as more positive than the residents, one might wonder if the word densification is a good one to use. Perhaps it should be replaced with a new term that better reflects the result we wish to achieve. It might be more challenging to change people's perception of a certain word, than to introduce a new term.

In this thesis, I have used the term green densification. Could this be a possible new term for this kind of urban planning? I believe that a term like green densification could stir some curiosity and show that the way of working with densification has developed. It would show both the residents and people who work in this business that greenery is equally important as other built elements in the city.

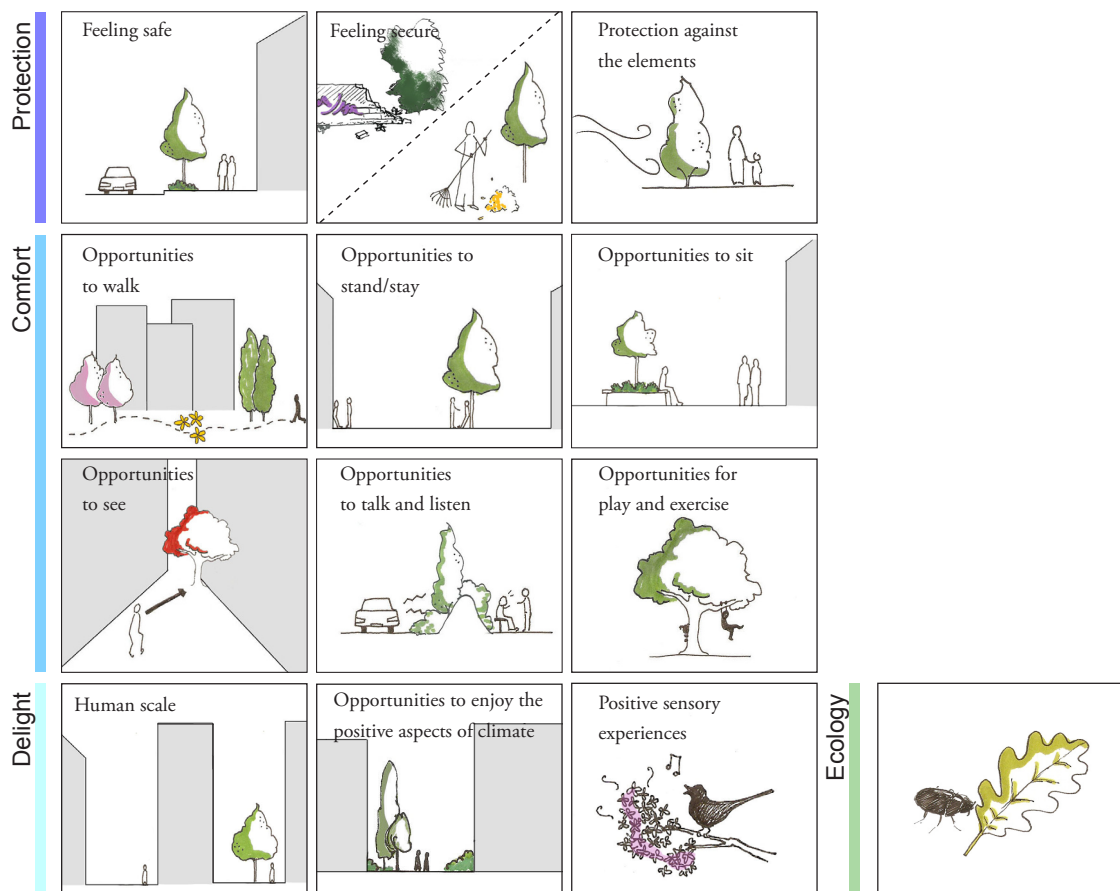

Figure 1. Typology for how we can use greenery in the dense city, developed from Jan Gehl's criteria for how to create a good living environment from the pedestrians' point of view (Gehl Architects 2010).

INNEHÅLL

1. INLEDNING OCH FRÅGESTÄLLNING	13
1.1 Syfte	15
1.2 Forskningsfrågor	15
1.3 Avgränsning	15
1.4 Centrala begrepp	16
2. TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	18
2.1 Litteraturstudier	18
2.2 Enkät	18
2.3 Samtal	19
2.4 Utveckling av typologi	19
3. STADSBYGGNAD DÅ OCH NU	20
3.1 Stadsplanering från industrialismen och framåt	20
3.2 Varför förtätning?	24
3.3 Förtätningstrategier idag	25
3.4 Grön förtätning för social hållbarhet	28
4. RESULTAT	30
4.1 Enkätundersökning	30
4.2 Samtal	35
4.3 Slutsatser	38
5. TYPOLOGI FÖR GRÖNSKA I DEN TÄTA STADEN	40
6. REFLEKTION	46
6.1 Begreppet förtätning och dess tolkning	46
6.2 Tankar om enkäten	47
6.3 Upplevelsen av staden	48
6.4 Grönska som exempel på förtätning	48
6.5 Att förändra ett begrepp	49
REFERENSER	52
BILAGOR	
Bilaga 1 - Enkät	
Bilaga 2 - Intervjuguide	
Bilaga 3 - Sammanställning av enkätsvar	

1. INLEDNING OCH FRÅGESTÄLLNING

Förtätning är ett tillvägagångssätt inom stadsplanering som på många håll anses vara långsiktigt hållbart och som utövas i många städer i Sverige. Bland annat i Uppsala har man som mål att staden framför allt ska växa inåt för att klara klimat- och miljökrav, öka tillgängligheten mellan olika stadsdelar och även för att undvika att exploatera på bördig jordbruksmark (Uppsala kommun 2010). Förtätning är ett ämne som det talas mycket om i samhället och det finns många starka åsikter både för och emot, som blir synliga i bland annat debattartiklar. Min uppfattning är dock att folk ibland pratar förbi varandra för att man har olika syn på vad förtätning egentligen innebär. Hur använder man sig av ordet förtätning på exempelvis stadsbyggnadskontor eller fastighetsbolag jämfört med hur det uppfattas av gemene man?

I *After-Sprawl* (Bekaert 2002) snuddar man vid ett problem som var en ingångspunkt inför detta arbete; tolkningen av vissa ord inom stadsbyggnad. Xaveer De Geyter, som är en belgisk arkitekt, beskriver en diskussion med Lieven De Cauter, med vilken han hade epostkontakt inför skrivandet av boken, där De Cauter funderar över orden *stad* och *stadsmässighet* och menar att de är ”en typ av ord som alla slänger sig med utan att någon funderar över vad de betyder. De kan betyda många olika saker och deras betydelse förändras ständigt” (2002, s 10. Författarens översättning). Likadant anser jag att det är med ordet förtätning. Det är ett vedertaget begrepp idag och ett modeord som används i de flesta växande städer. Samtidigt är det ett ord som inte riktigt är definierat. Det kan betyda olika saker beroende på i vilket sammanhang det används och beroende på hur olika personer tolkar det.

Ann Henrikson och Eva Weibull gjorde i sitt kandidatarbete från 2008 en studie av användningen av ordet förtätning i svensk dagspress. De menar att ordet förtätning i sig är värdeneutralt, men får en positiv eller negativ klang beroende på hur det används och i vilket sammanhang. Det förekom också skillnader i hur ofta det var positiva respektive negativa argument som framfördes beroende på vilken tidning det var. Detta kan medföra att det finns regionala skillnader i hur begreppet uppfattas. (Henrikson & Weibull 2008, s 18)

Trots att det talas mycket om förtätning inom stadsplanering idag byggs det samtidigt mycket i utkanterna av växande städer. Det kan röra sig om externa köpcentra eller villaområden som det krävs bil för att ta sig till och från. En okontrollerad exploatering i stadens periferi kallas urban sprawl (Ståhle 2008, s 17). Hur går dessa två företeelser ihop i dagens samhälle där hållbarhet eftersträvas?

Hållbarhet har blivit ett välanvänt begrepp, allt från en internationell nivå ända ner till individnivå. Begreppet hållbar utveckling (eng. sustainable development) lanserades i Brundtlandrapporten 1987. Det definieras som ”en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov” (Nationalencyklopedin). Det kan handla om allt ifrån att minska

INLEDNING OCH FRÅGESTÄLLNING

koldioxidutsläpp på en global nivå till att man som privatperson väljer ekologisk och närodlat mat. Hållbarhet innefattar både ekonomiska och sociala såväl som miljömässiga mål. Riksdagen har beslutat om 16 miljökvalitetsmål som ska vägleda oss i Sverige till att uppnå en hållbar miljö. Ett av dessa mål är God bebyggd miljö som har en övergripande målformulering som lyder:

Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

(Naturvårdsverket 2013)

Ur vilka perspektiv tittar man när man bygger den hållbara staden genom att förtäta? Är det den fysiska tätheten man eftersträvar eller är det andra aspekter? Viveca Ax:son Johnson anser att *närhet* är ett bättre begrepp än *täthet* för att förklara attraktionskraften i den urbana miljön. Hon menar att "där det finns närhet finns också täthet, men det omvända gäller inte alltid" (Ax:son Johnson 2013, s 277). För människan kan grönska vara behjälpligt för att upprätthålla en hälsosam livsmiljö även i en tät stad. Forskning visar att växtlighet har en läkande effekt på bland annat stress och kan hjälpa människor att koppla av (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, s 67). Grönska i staden ger möjlighet till rekreation och vila på lika villkor för alla utan att behöva åka till grönområden utanför staden. Alexander Ståhle menar att "[h]ögre täthet innebär endast högre attraktivitet om en god livsmiljö kan upprätthållas". Därför måste vi inkorporera grönska i den täta staden och se den som en naturlig del av förtätning (Ståhle 2005, s 3).

INLEDNING OCH FRÅGESTÄLLNING

1.1 Syfte och mål

Syftet med det här arbetet har varit att undersöka olika tolkningar av begreppet förtätning bland stadsplanerare och allmänhet. Undersökningar har utförts både bland personer som arbetar inom stadsbyggnad samt hos olika grupper i samhället, till exempel olika åldersgrupper, storstadsbor och boende i mindre orter.

När det gäller tolkningar av begreppet förtätning hade jag i början av mitt arbete några antaganden som undersöktes vidare. De kan formuleras som följer:

- Gemene man är generellt sett negativ till förtätning medan personer som arbetar med stadsbyggnad är positiva.
- Personer som bor i storstäder är oftare mer bekanta med begreppet förtätning än de som bor i mindre städer.

Genom att visa en bild av hur förtätning kan tolkas i samhället, samt ta fram exempel på hur man kan arbeta med grönska i förtätningsprojekt har målet varit att så ett frö till att vidga tankarna kring förtätning och vad det kan innebära.

1.2 Forskningsfrågor

- Vilka tolkningar av begreppet förtätning är vanligt förekommande bland allmänhet respektive inom branschen?
- Hur kan man använda sig av grönska som förtätningselement?

1.3 Avgränsning

Uppsala har varit det främsta studieobjektet och samtal har förts med personer som arbetar i stadsbyggnadsbranschen. Jämförelser har även gjorts med andra städer, bland annat genom kontakt med personer som arbetar i Stockholm. Jag har också letat exempel på lösningar för hur man använder sig av grönska vid förtätning på andra platser i Sverige samt utomlands. Användningen av grönska i stadsmiljö begränsades i mitt arbete till det visuellt upplevda. Frågor om exempelvis konstruktion av växtbäddar och andra tekniska lösningar har inte tagits upp.

INLEDNING OCH FRÅGESTÄLLNING

1.4 Centrala begrepp

Förtätning

Förtätning i stadsbyggnadssammanhang är ett vanligt använt men komplext begrepp som kan innefatta tätare innerstad, högre exploateringsgrad, bättre markhushållning, förbättring av kommunikationer mellan mindre och större orter med mera (Exempelvis Malmö stadsbyggnadskontor 2010; Örebro kommun 2010). I detta arbete har fokus legat på förtätning i centrala lägen. Jag har valt att definiera begreppet som *en ökad koncentration av människor i ett område genom att något anläggs*. Det kan exempelvis ske på en plats som tidigare varit obebyggd eller genom tillbyggnad på en befintlig byggnad. Dock kan det förekomma undantag då något anläggs som inte ger en ökad koncentration av människor på en plats trots att jag skulle definiera det som ett förtätningselement. Ett exempel skulle kunna vara om en parkeringsyta ersätts med park. Det kan då bli färre människor som i fysisk bemärkelse vistas på platsen, men den kan få ett förtätnat värde genom att fler får möjlighet att använda och uppskatta den. Att betrakta en plats på avstånd är också en sorts användning.

Förtätningselement

Något som anläggs vid förtätning, som exempelvis ett hus, torg, gata eller en grönyta (Odlander, Wolters & Möller, 2011). Jag anser att en bra blandning och organisering av de olika elementen ur både fysiska och sociala perspektiv är en förutsättning för en hållbar stadsutveckling.

Grönt förtätningselement

Vegetation i någon form som integreras i ett förtätningsprojekt. Det kan vara exempelvis en park, en allé, en plantering eller ett solitärträd. Eftersom forskning visar på vikten av grönska i urbana miljöer (Exempelvis Kaplan, Kaplan & Ryan 1998; Ståhle 2005) bör denna också bedömas som likvärdig andra förtätningselement.

Exploateringstal

Ett mått på täthet i bebyggelse som erhålls genom att beräkna kvoten mellan den bebyggda ytan, i det här fallet huskroppar, i ett område och områdets area. (Wikipedia)

Grönytefaktor

Ett relationstal för att mäta växtligheten i förhållande till den bebyggda ytan. Olika typer av ytor delas in i grupper med ett visst värde. En tät yta som inte släpper igenom dagvatten får exempelvis värdet 0,0 medan en yta med grönska på marken eller en öppen vattenyta får värdet 1,0. Där emellan förekommer till exempel gröna tak, gröna fasader, växtbädd på bjälklag med mera. Därefter beräknas ett genomsnittsvärde för tomtytan som ger grönytefaktorn. Denna metod är kanske framförallt användbar för att säkerställa en god dagvattenhantering. (Boverket 2010a)

2. TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

I detta avsnitt berättar jag om de huvudsakliga metoder jag har använt mig av för att få fram och analysera mina resultat. Jag har ägnat mig åt litteraturstudier samt utformat en enkät och samtalat med personer som arbetar med stadsbyggnad.

2.1 Litteraturstudier

Litteraturstudier ligger till grund för den teoretiska delen av ämnet. För att kunna utforma en lämplig enkät samt kunna ställa relevanta frågor under samtal med personer som arbetar i branschen ville jag fördjupa mig i vad förtätning innebär i teorin, men även hur tankarna om stadsplanering har förändrats under åren. Metoderna för enkät och samtal beskrivs i kommande avsnitt.

Stadsplanering

Med hjälp av sökningar i bibliotekskataloger och efter litteraturtips från min handledare Per Hedfors letade jag litteratur rörande stadsplanering och hur det har utvecklats under åren. Det är bland annat tankar från slutet av 1800-talet då Ebenezer Howard grundade trädgårdsstadsrörelsen, till Jane Jacobs kritik mot stadsplaneringen i USA i slutet på 50-talet, till Jan Gehls fokus på människans upplevelse av stadsmiljön i slutet av 1900-talet och början av 2000-talet.

Förtätning

Jag letade artiklar och andra publikationer via internet och genom databassökningar med hjälp av sökord som exempelvis densification, compact city, urban park, green space planning eller variationer av dessa ord. Litteraturen behandlar förtätning och hur man arbetar med det idag. Eftersom många städer i Sverige arbetar med förtätning har översiktsplaner för olika kommuner varit givande källor. Karin Åkerblom, stadsutvecklare i Uppsala kommun, beskriver i en artikel i Uppsala kommuns egen publikation hur en tät stad inte behöver utesluta grönska (Nieto Granberg 2012), en utgångspunkt jag använt mig av i mitt arbete.

För att förstå varför förtätning är den metod som används mest idag ville jag också undersöka varför man inte arbetar på andra sätt, till exempel så har förtätningsstrategin kommit till för att motverka *urban sprawl*, eller utspridning av städer. Detta diskuteras bland annat i *RUFS 2010* (Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen) som Regionplanekontoret i Stockholms läns landsting har arbetat fram.

2.2 Enkät

Jag ville få en uppfattning om hur personer som inte är utbildade inom, eller arbetar med stadsbyggnadsfrågor ser på förtätning och om det uppfattas som positivt eller negativt. För att ta reda på detta framställdes en enkät och därigenom hoppades jag även kunna få en uppfattning om det kan finnas skillnader i åsikter beroende på exempelvis ålder och livssituation. Till min hjälp för utformning av enkäten samt för analysen av svaren använde jag mig av *Enkätboken* (Trost 2007).

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Jag skapade en elektronisk enkät som jag distribuerade via epost och sociala medier såsom Facebook. I samband med detta lämnade jag även en önskan om att de tillfrågade gärna fick vidarebefordra enkäten till sina bekanta. Detta kallas snöbollsmetoden och är en liknelse till hur en snöboll som rullas i snön växer och blir större (Trost 2007, s. 32). Denna metod kan anses vara osäker då det inte blir ett slumpmässigt urval av svarande, vilket jag har tagit i beaktande vid min analys av resultaten.

Enkäten bestod av fyra huvudfrågor som rör ämnet förtätning, samt tre demografiska frågor (se bilaga 1). Enkäten inleddes med en generell fråga där de svarande fick skriva sin spontana uppfattning av vad ordet förtätning innebär. I fråga två fick de en definition av vad jag menar med förtätning och de fick svara på om de är bekanta med begreppet sedan tidigare. Genom att göra på det här sättet hoppades jag kunna få en bild av hur välkänt begreppet förtätning är hos gemene man.

Enkäten var aktiv under fyra veckor våren 2012 innan jag samlade in svaren för analys.

2.3 Samtal

För att ta reda på hur man arbetar med förtätning samtalade jag med tre personer som arbetar med stadsbyggnad. Dessa tre personer var Karin Åkerblom, processledare i stadsutveckling hos Uppsala kommun, Katarina Fehler, regionplanerare vid Stockholms läns landsting, samt Lars-Gunnar Sjöo, byggher hos Uppsalahem. Personerna valdes ut genom att de representerar olika områden inom stadsbyggnadsbranschen. Genom samtalen ville jag ta reda på om de har någon definition av förtätning och om de har någon särskild plan eller policy för hur de arbetar med detta på sin arbetsplats. En annan aspekt som undersöktes är hur de förmedlar sina idéer om förtätning till allmänheten och vilka reaktioner de möter.

Inför samtalen utformade jag en intervjuguide med frågor och ämnen jag ville ta upp (bilaga 2). Under förberedelserna använde jag mig av *Den kvalitativa forskningsintervjun* (Kvale & Brinkmann 2009).

2.4 Utveckling av typologi

Alexander Ståhles licentiatavhandling *Mer park i tätare stad* (2005) har varit en av mina främsta källor i frågan om det går att förena grönska och täthet i staden. Jag använde mig också av Jan Gehls *Cities for people* (2010) där jag ur förtätningssynpunkt tolkade hans kriterier för hur man skapar en god stadsmiljö ur fotgängarnas synvinkel. Utifrån detta samt egna observationer i stadsmiljö skapade jag en egen typologi för hur man kan uppnå hans kriterier genom att använda sig av gröna förtätningselement.

Med hjälp av samtalen och till viss del även enkäten har jag diskuterat lösningar som används idag eller som kan komma att bli aktuella i framtiden.

3. STADSBYGGNAD DÅ OCH NU

Inom stadsplanering har det funnits många olika skolor om vad som är den bästa metoden för att bygga en stad. I detta avsnitt går jag igenom och redogör för några av de personer och metoder som har haft stort inflytande i stadsplaneringsdebatten genom åren. Därefter går jag in på förtätningsfrågan, hur den diskuteras och hur man arbetar med förtätning idag.

3.1 Stadsplanering från industrialismen och framåt.

Från slutet av 1800-talet har jag fått intryck av att det framförallt var två personer som hade stort inflytande på stadsbyggandet.

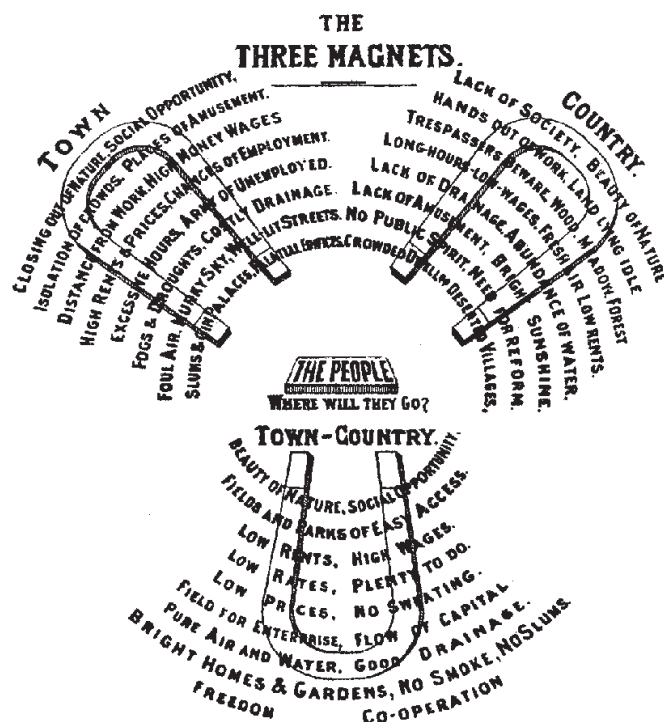
Camillo Sitte gav 1889 ut boken *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*, som kom ut på svenska 1982 med titeln *Stadsbyggnad och dess konstnärliga grundsatser*. Sitte utgick från den medeltida staden för att se varför den framstod som så attraktiv och kom fram till att dess oregelbundna gatustruktur som bidrog till varierande vyer var en anledning. Det estetiska och konstnärliga ansåg Sitte vara en viktig del i stadsbilden, vilket hamnade i skymundan då man under industrialismen byggde alltmer för att effektivisera trafiken (Visions 2200). Stadens vegetation delade han upp i två funktioner: dekorativ och sanitär. Sitte framhäver att det kan räcka med små parker och enstaka träd för att ”ge människor den känsla av natur, som de eftersträvar” (Berglund 1996, s 134).

En annan inflytelserik bok som skrevs om stadsplanering under industrialismen är **Ebenezer Howards** *Garden Cities of To-morrow* (1902). Han grundade också trädgårdsstadsrörelsen Garden City Association. Howard såg problem med de täta städerna i industrialismens England och ville skapa trädgårdsstäder som var glesare bebyggda och med ett bälte av natur- och jordbruksmark runt. Detta för att skapa en balans mellan stad och land och främja kontakten med naturen. Det skulle bland annat medföra en hälsosammare livsmiljö och lägre hyror samtidigt som fördelarna med staden behölls. Trädgårdsstäderna skulle innehålla industrier för att kunna tillgodose arbetstillfällen för invånarna och göra samhällena självförsörjande. Figur 2 på nästa sida visar Howards tre magneter ”Town”, ”Country” och ”Town-Country” där han illustrerar fördelarna med det senare alternativet. (Wheeler & Beatley 2009)

Strax efter Sitte och Howard, under första halvan av 1900-talet, var **Le Corbusier** en av de största rösterna inom stadsbyggnad. Hans tillvägagångssätt var helt annorlunda sina föregångares. Medan Sitte använde sig av den medeltida staden som inspiration uttryckte sig Le Corbusier i storskalighet och raka linjer. Han var en visionär och förespråkade en stad i park eftersom han ansåg att de gröna elementen har en central roll i stadsmiljön. Bland annat, menar han, är träd nödvändiga för att de ”bidrar med skugga under de varma sommarmånaderna, de svalkar och renar luften, definierar

STADSBYGGNAD DÅ OCH NU

stadsrum och hjälper till att accentuera viktiga platser” (1969, s 97. Författens översättning). Hans modernistiska idéer innebar bland annat mycket höga byggnader med stora arealer frigjord mark genom exempelvis upphöjda bilvägar. (Berglund 1996, s 138)

Figur 2. Ebenezer Howards tre magneter. Källa: *Garden Cities of To-morrow* (1898)

Trots sina skillnader verkade de tre ovannämnda för att lösa samma problem. Ulla Berglund beskriver att "[d]en självklara utgångspunkten för Sitte, Howard och Le Corbusiers stadsbyggnadsidéer var det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets överbefolkade, osunda och socialt oroliga europeiska storstäder" (1996, s 139). Idag har vi inte samma problem som den tidens städer, men vi har andra utmaningar. Snarare än överbefolkade industristäder, är det glesa städer och förorter som bland annat genererar ett bilberoende som är ett av de största identifierade problem vi behöver lösa (Wheeler & Beatley 2009, s 12). Urbaniseringen fortgår och många vill flytta till städerna vilket innebär att städerna måste växa på ett eller annat sätt. Det är då viktigt att de växer på ett vis där grönskan tillåts vara en del av staden.

År 1961 gav **Jane Jacobs** ut boken *The Death and Life of Great American Cities*, på svenska *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Hon beskriver sin bok som en attack mot den samtida stadsplaneringen (Jacobs 1961, s 25). Jacobs kritiserade stadsplanerarnas metoder då bilvägar prioriterades och gamla kvarter revs för att ersättas

STADSBYGGNAD DÅ OCH NU

med nya, moderna bostäder. I sin bok diskuterar Jacobs hur en storstad och dess olika delar inklusive invånarna fungerar. Hennes bok har varit mycket inflytelserik inom stadsplanering och planerare har sedan dess oftare undersökt hur människor använder och agerar i sin omgivning istället för att utgå från en form då en stadsdel ska utformas (Wheeler & Beatley 2009, s 33).

Jacobs identifierade fyra villkor (1961, s 176) som hon anser måste vara uppfyllda för att en storstads kvarter och stadsdelar ska kunna få en rik mångfald. De listas här nedan tillsammans med en beskrivning av vad de kan innebära i praktiken:

1. Stadsdelen, och så många som möjligt av dess beståndsdelar måste fylla mer än en primär funktion; helst mer än två. Dessa funktioner måste medföra närvaron av människor som rör sig utomhus på olika tider och av olika skäl, men som kan använda många faciliteter gemensamt.

En förutsättning för att en stadsdel ska vara livfull både dagtid och kvällstid är blandad bebyggelse. Bostäder är främst befolkade kvällstid medan serviceanrättningar ger liv åt området dagtid. Bostäder med entréer och fönster mot gatan ger en känsla av liv vilket skapar en trygghet för dem som vistas i området kvällstid. Service och arbetsplatser, samt exempelvis kultur- och nöjesanläggningar, gör att även människor som kanske inte bor i området har orsak att besöka och befolka platsen dagtid.

2. De flesta kvarteren måste vara korta, vilket innebär att tvärgatorna och gathörnen måste komma tätt.

Med korta kvarter hålls stadsstrukturen på en mänsklig nivå. Man undviker långa monotona stråk, det händer något och utblickar skapas. Tvärgatorna ger möjlighet till fler spontana möten då människors vägar korsas.

3. Stadsdelen måste bestå av en blandning av hus som varierar i ålder och skick; en försvarlig andel av dem ska vara gamla, så att den nödvändiga avkastningen också varierar. Denna blandning måste vara ganska finkornig.

Att det ska vara en blandad bebyggelse handlar både om att det inte ska vara monotona kvarter samt om att motverka segregation. Genom att det i en och samma stadsdel exempelvis finns tillgång till bostäder med olika nivå på hyror kan man också få en blandning av invånare med olika bakgrund.

4. En tillräckligt hög koncentration av människor måste finnas i området, oavsett varför de befinner sig där. Detta gäller även de som vistas där därför att de bor där.

Eftersom Jacobs förespråkar en livfull stad krävs ett underlag av invånare för att detta

STADSBYGGNAD DÅ OCH NU

ska kunna bli möjligt. En kritik som Jacobs framför mot trädgårdsstadens förespråkare är att de inte skiljer på bostadstäthet och trångboddhet vilken innebär att en hög befolkningstäthet får ett dåligt rykte (Jacobs 1961, s 234).

Jane Jacobs är en av dem som förespråkar en mer urban miljö och hon tycker att det är viktigt att parker och vegetation inte bara läggs till i ett område för att det ”ska” finnas. Hon ställer frågan: ”Varför är det så vanligt att det inte finns några människor där det finns parker och inga parker där det finns människor?” (Jacobs 1961, s 119). Hon menar att parker ofta inte har någon egen dragningskraft och därmed är det inte en naturlig plats för människor att passera. Följden av det blir att parken kan kännas otrygg då få människor vistas på platsen. En illa planerad park, menar Jacobs, ”drar ner de stadsdelar som människor undviker [...] därför att de förstärker tristessen, farorna, tomheten”. Likaså kan en park ”öka attraktionen hos en stadsdel som människor redan betraktar som attraktiv” (Jacobs 1961, s 136).

I slutet av 1900-talet och början på 2000-talet har **Jan Gehl** varit en av de mest inflytelserika teoretikerna inom stadsplanering. I sin bok *Livet mellem husene* (1971) beskriver han vikten av det mänskliga livet på gatorna och hur man planerar och designar en stadsmiljö som gynnar människorna istället för biltrafiken. I *Cities for people* (2009) beskriver Gehl stadsbyggnad ur den sociala aspekten och sett ur det mänskliga perspektivet. Han menar bland annat att man ofta bygger för många och stora öppna platser vilket gör att ”resultatet blir för många kvadratmeter och ytor som är för stora för alltför få besök” (Gehl 2009, s 67. Författarens översättning). Det gäller att se de individuella platserna i ett sammanhang. Det kan därmed räcka med de, ofta små, ytor som finns tillgängliga i centrala delar av städer för att anlägga en väl fungerande allmän plats eller park.

Slutsatser

Både Gehl och Jacobs lägger tyngdpunkten på att det är människorna som är viktigast och att det mänskliga livet är det som gör en stad attraktiv. Att aktivitet föder aktivitet är ett argument som de båda använder sig av.

Möjligtvis kan ett svar på Jacobs fråga om parker ovan vara att en park är en plats dit människor ofta söker sig just för att komma bort från platser där många människor vistas. Detta är också en viktig kvalitet att ta vara på. Det bör finnas olika typer av platser som fyller olika behov hos dem som vistas i staden.

Det är svårt att hitta någon slags standardmodell när det gäller stadsbyggnad idag. Liksom Sitte, Howard och Le Corbusier kan man förmodligen hitta flera olika lösningar på de problem vi ser i städer idag. På samma sätt finns det nog för- och nackdelar med alla alternativ och ett alternativ som passar på en plats kanske inte är lämpligt på en annan. Man måste hela tiden se till den aktuella platsens situation. Det är viktigt att

observera och försöka förstå hur vi som lever på 2000-talet använder oss av staden och hur vi interagerar med de människor vi delar stadsrummen med (Bekaert 2002, s 13). Bland de exempel som tagits upp i detta kapitel är det Gehl som arbetat mest med just stadsbyggnad ur det mänskliga perspektivet. Detta synsätt är något jag finner mycket intressant och har därför valt att vidareutveckla några av Gehls idéer i kapitel 5 där jag redovisar en typologi för grönska i den täta staden.

3.2 Varför förtätning?

Jane Jacobs förespråkade en tät stad för den livfulla stadens skull redan i slutet av 1950-talet, men det var först i slutet av 1900-talet som man började diskutera förtätning utifrån ett hållbarhetsperspektiv. Termen sustainable development användes i stadsbyggnadssammanhang första gången i *The Limits to Growth* (Meadows et al. 1972). En grupp forskare hade då för första gången använt datorer för att kalkylera hur världens utveckling och befolkningstillväxten påverkas i längden. Det beräknades med hjälp av globala faktorer såsom befolkning, lantbruksproduktion och naturresurser. Resultatet chockade många då det visade att om vi fortsatte leva som vi gjorde så skulle gränsen för jordens befolkningstillväxt nås inom 100 år. Forskarna drog dock även slutsatsen att om vi ändrar vårt beteende så kan vi uppnå en utveckling som är hållbar långt in i framtiden. Detta var en av de publikationer som bidrog mest till att uppmärksamma ett ohållbart levnadssätt (Wheeler & Beatley 2009). Som tidigare nämnts var det i Brundtlandrapporten 1987 som begreppet hållbar utveckling lanserades och fick den definition som det har idag: *en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov* (Nationalencyklopedin).

Förtätning är en stadsbyggnadsstrategi som anses vara långsiktigt hållbar ur ett energiperspektiv. Studier visar att hög täthet i staden leder till lägre energianvändning och det finns enligt Inger-Lise Saglie inga empiriska undersökningar som motsäger detta (1998, s 97). Om vi vill skapa en tät stad som är till för fotgängare och inte bilister måste vi också se staden ur deras perspektiv. Genom att förtäta skapar man förutsättningar för att minska biltrafiken i staden, genom att öka tillgängligheten för fotgängare och cyklister samt förbättrad kollektivtrafik. Effekten på minskad biltrafik som en följd av förtätning syns dock förmodligen inte från ett år till ett annat, utan det är möjligt att andra metoder såsom att helt enkelt begränsa biltrafiken skulle ge mer omedelbara effekter, skriver Saglie. I det långa loppet anser hon dock att förtätning är mer effektivt eftersom ett utspritt samhälle blir beroende av biltransporter och om vi fortsätter bygga på det sättet kommer energiförbrukningen fortsätta öka (Saglie 1998, s 100). En förutsättning för Saglires resonemang är dock att vi i framtiden använder samma drivmedel som idag. Med renare drivmedel för bilar är det inte säkert att minskad biltrafik är nödvändigt för hållbarhet ur ett energiperspektiv.

I Sveriges Arkitekters publikation *Hållbar Stadsutveckling* (Ullstad 2008) argumenterar

man för den täta staden som en del i en hållbar stadsutveckling. En stad som är tät kan samla många funktioner på en liten yta vilket gör dem tillgängliga för många människor. Ullstad menar att ”tätheten är en förutsättning för stadens ekonomiska kraft och stadspuls”. Det byggs dock, enligt honom, inte så tätt som det borde. Tvärtom har det skett en utglesning då städerna har fyrdubblat sin markförbrukning per invånare sedan 50-talet. (Ullstad 2008, s 16)

Per G Berg anser att hållbarhet och förtätning idag ses ur ett perspektiv som fokuserar på stadens fysiska resurser som energiförbrukning och mark- och vattenanvändning och där grönområden ses som hinder för stadens utveckling. Han menar att i en hållbar stad måste invånarna ha tillgång till natur i flera olika skalor och detta behov är något som ofta förbises när staden växer. Han anser att det inte räcker att skydda exempelvis gröna kilar, utan vi måste även ta vara på de mellanrum, gårdsytor med mera som finns i staden (Berg, 2010).

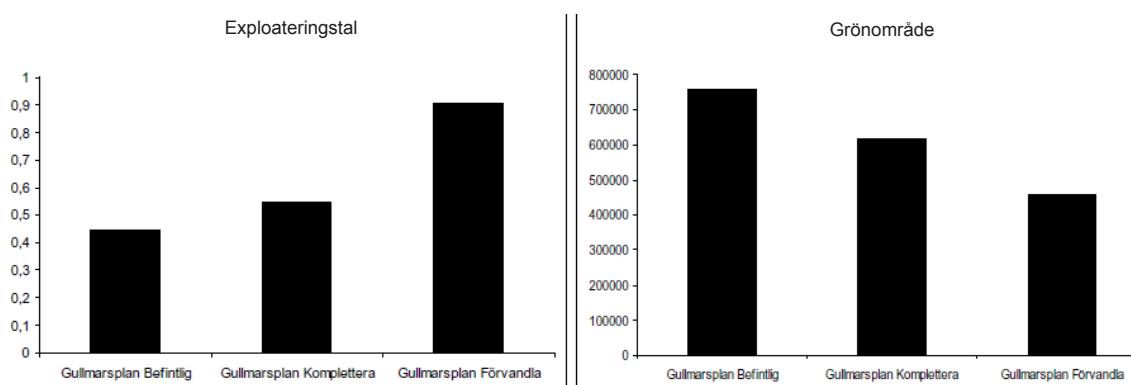
3.3 Förtättningsstrategier idag

Idag är det vanligt att svenska städer använder sig av förtättningsstrategier. I Uppsala kommun har man i översiktsplanen från 2010 slagit fast att staden huvudsakligen ska växa inåt. Det vill man bland annat för att klara klimat- och miljömål. En tät stad genererar kortare transportsträckor och ger förutsättningar för en effektiv kollektivtrafik. Man vill även att Uppsala ska få en tydligare innerstadskaraktär samtidigt som det ska finnas en närhet till parker och grönområden. Ett sådant grönområde är stråket längs Fyrisån som identifieras som mycket viktigt för stadens identitet (Uppsala kommun 2010). Detta är ett exempel på vad jag menar är ett grönt förtätningselement. Genom att området under de senaste åren har tillgängliggjorts genom anläggning av promenadstråk och bryggor har det utvecklats till ett uppskattat stadsbyggnadselement i staden.

I Stockholms översiktsplan från 2010 benämns Stockholm som *Promenadstaden*. Man ser att det finns stora möjligheter att förtäta delar av Stockholm och man menar att förtätningen kan bidra till en mer levande miljö med blandade funktioner (Stockholms stadsbyggnadskontor 2010). I RUFS 2010, *Regional Utvecklingsplan för Stockholmsregionen*, har Regionplanekontoret vid Stockholms läns landsting identifierat ett antal regionala stadskärnor. Dessa regionala stadskärnor är nyckelplatser för förtätning i Stockholms län som komplement till Stockholm city. Mycket beror på deras lägen med nära till knutpunkter för kollektivtrafik eftersom man eftersträvar en hållbar utveckling som bland annat går ut på att minska bilberoendet. De ser ett förtättningsbehov och menar att sammanhängande bebyggelse med tät blandstad är ett av de viktigaste målen. De beskriver också att ”glapp i bebyggelsen kan upplevas som barriärer eller otrygga områden kvällstid” (Regionplanekontoret 2009, s 47). I rapporten *Tätare Stockholm* som gjordes som underlag till RUFS har man analyserat ett antal regionala stadskärnor för att utreda deras respektive förtätningspotential. Med hjälp av laborationer genomförde man en teoretisk förtätning av två områden genom att

STADSBYGGNAD DÅ OCH NU

antingen *komplettera* eller *förvandla*. I alternativet *komplettera* behöll man den befintliga stadsstrukturen och kompletterade med byggnader längs befintliga gator. Inga nya vägar eller parker las till. I alternativet *förvandla* genomgick planen en mer drastisk förändring då man tillät nya byggnadsformer, viss ökning av hushöjder samt kompletterande gator och nya parker. En så omfattande förändring kräver en långsiktig planering. (Regionplanekontoret 2009, s 98)

Figur 3. Ändring i exploateringsstal respektive andel grönområde i laborationen Gullmarsplan. Staplarna visar från vänster: nollalternativ, alternativ komplettera, alternativ förvandla. (Regionplanekontoret 2010, s 101)

Det man kan se i analysen av resultaten i figur 3 är bland annat att exploateringsstalet i området ökar nästan fyra gånger så mycket i alternativet *förvandla* jämfört med *komplettera*. Andelen grönområde minskar också mer i detta alternativ. Ser man endast till dessa diagram är det möjligt att alternativ *komplettera* kan verka bäst, om man ser till andelen grönområde, men enligt de slutsatser man har dragit i rapporten så överväger fördelarna med alternativ *förvandla*:

Scenario "Komplettera" förefaller som en "små stegens tyranni" som inom kort sätter ett tak för fortsatt stadsutveckling, medan en stadsbyggnadsstrategi som "Förvandla" skapar en struktur i vilket staden kan utvecklas och förtätas på lång sikt – således ett skelett för långsiktigt hållbar stadsutveckling.

(Regionplanekontoret 2009, s 106)

En förutsättning för detta är dock att eftersom andelen grönområden minskar måste kvaliteten på de befintliga samt eventuella nya grönområden öka. För att lyckas med detta menar man att det krävs en "politisk och ekonomisk satsning på offentliga stadsrum såsom gator, parker och kollektivtrafik" (Regionplanekontoret 2009, s 106).

För en så långsiktig stadsutveckling som alternativet *förvandla* kräver måste besluten överleva eventuella regeringsskiftet utan att rivas upp innan allt är färdigställt. Planerna måste förmodligen också förankras hos allmänheten tidigt vilket kan vara svårt då det handlar om relativt stora förändringar i invånarnas närmiljö.

STADSBYGGNAD DÅ OCH NU

I debatten om förtätning får ofta NIMBY-effekten (Not-In-My-BackYard) stort utrymme. Alexander Ståhle beskriver den som ”den lokala motståndsrörelse som nästan undantagslöst skapas då ett nytt byggprojekt är på gång” (2005, s 5). NIMBY innebär en negativ inställning till förändring i ens närhet. Det är svårt att göra alla nöjda eftersom ”förtätning är en förändring i en befintlig situation och kan leda till mindre sol och utsikt för de befintliga hushållen liksom minskad avskildhet på privata uteplatser” (Saglie 1998, s 119. Författarens översättning). För att visa att det även finns positiva röster startades nätverket YIMBY (Yes-In-My-BackYard), som är för en tät blandstad (www.yimby.se).

Internationella exempel

Förtätning och hållbar utveckling har fått genomslag i stora delar av världen. Nedan följer två exempel, från Vancouver i Kanada respektive Hongkong, där man arbetar med en stadsutveckling som främjar det gröna i staden.

Vancouvers ledning satte 2009 ett mål att de ska vara världens grönaste stad år 2020. Med grön menas i detta fall hållbar. Det innebär bland annat att de arbetar med förtätning, satsar på cykelvägar och kollektivtrafik, bygger klimatsmarta byggnader och använder sig av en stor andel förnyelsebara energikällor. Samtidigt som man vill bygga tätt för att skapa goda förutsättningar för gående och cyklister att kunna förflytta sig i staden, har man också satt ett mål att alla invånare i Vancouver ska ha tillgång till en grönyta inom fem minuters gångavstånd. En grönyta i det här fallet kan exempelvis vara större, anlagda parker, små fickparker, gröna cykel- och gångstråk, naturmark eller kustlinjen. För att åstadkomma detta mål krävs kreativitet, står det att läsa i publikationen *Greenest City – 2020 Action Plan*, och man planerar att jobba tillsammans med privata markägare och grannföreningar för att hitta lämplig mark för att utveckla och anlägga grönytor. (City of Vancouver 2012)

I **Hongkong** bor cirka sju miljoner invånare och bebyggelsen är extremt tät. Enligt en undersökning bland invånarna i Hongkong är det mycket önskvärt med mer grönska i staden. De rekreativa öppna ytor i staden uppgår till 3,38 m² per person, efter förbättringar gjorda mellan 2003 och 2010 främst i de nyare stadsdelarna. Det kan jämföras med cirka 5 m² offentlig grönyta per person i Stockholms City, eller mer än 50 m² per person i stora delar av Stockholms ytterstad (Spacescape 2011). Enligt undersökningen är det främst grönska som invånarna önskar se mer av, jämfört med exempelvis möjlighet till sportaktiviteter eller sittplatser, även om dessa också är efterfrågade. Hongkong har ett tropiskt klimat och höga luftföroreningar. Mer grönska skulle då kunna rena luften bättre samt ge skugga och ett behagligare mikroklimat under de varmaste perioderna. (Lo & Jim 2011)

Dessa två exempel visar att man på flera håll i världen värderar det gröna i staden högt, både av estetiska, rekreativa och ekologiska skäl. En utmaning i exempelvis Vancouvers fall kan vara att se till att grönytorna sköts ordentligt och håller kvalitet så att det inte bara är kvantiteten man satsar på.

3.4 Grön förtätning för social hållbarhet

Utifrån tidigare resonemang är det rimligt att se vegetation som en naturlig del av förtätning eftersom det är värdefullt ur många aspekter, bland annat estetiska, sociologiska och ekologiska. Parker i den urbana miljön fyller många sociala och psykologiska funktioner hos invånarna och olika åldersgrupper kan ha vitt skilda preferenser och orsaker till varför de besöker vissa platser. Det är därför viktigt att i planeringsprocessen ta hänsyn till olika målgruppers behov för att åstadkomma en socialt hållbar stad där invånarna har tillgång till platser som de efterfrågar och nyttjar. Det kan därmed vara till stor hjälp för planerare att ha nära kontakt och en dialog med invånarna för att ta reda på vilka typer av platser som är lämpliga i olika områden (Chiesura 2003, s 137). För att skapa en tät och grön stad som är socialt hållbar bör man erbjuda förutsättningar för en mångfald av aktiviteter för att tillgodose behoven hos så många som möjligt utan att de behöver åka långt.

I arbetet med *RUFS 2010* samarbetade Regionplanekontoret bland annat med Alexander Ståhle som i sin licentiatavhandling *Mer park i tätare stad* (2005) utarbetade en metod för att mäta tillgången till grönytor för boende i staden. Han utvecklade senare resonemangen i *Compact Sprawl* (2008). Ståhle anser att "[s]ka man planera staden som livsmiljö måste man således kunna beskriva och även mäta den på ett sätt som är relevant för människors livsvärld" (Ståhle 2005, s 187). Han menar att dagens mått för att beräkna tillgången till grönytor för de boende inte alltid överensstämmer med de boendes egna upplevelser. Därför utvecklade han tillsammans med Anders Sandberg *Stockholms sociotopkarta* som visar de "sociala och kulturella värdena" i Stockholms grönstruktur. Sociotopkartan framställdes med hjälp av enkätundersökningar, intervjuer och platsobservationer för att få en bild av hur invånarna ser på staden och tillgången till park och natur i sitt närområde. Han använder sig i sin analys av grönytor, bland annat av begreppen bruksvärde och icke-bruksvärde. Bruksvärde innebär att platsens värde ligger i användningen av den, medan icke-bruksvärde, eller egenvärde, innebär att det finns ett värde bara genom att platsen existerar, till exempel en tätortsnära skog som det finns möjlighet att besöka om man skulle vilja (Ståhle 2005, s 70). Ett glesbebyggt område med mycket friyta som parker eller skogsområden behöver inte alltid innebära att det upplevs som tillgängligt. Ett tätbebyggt område med flera mindre parker eller grönytor kan upplevas ha större tillgång till grönytor, vilket Ståhle kom fram till med hjälp av två enkätundersökningar gjorde bland invånare i Stockholm under 2001 och 2004 (Ståhle 2008, s 63). Även Jane Jacobs var kritisk till att det inte lades någon värdering i hur grönytor i staden fungerar och används vilket syns i följande citat:

Parker kan lätt – alltför lätt – uppfattas som företeelser i sig själva och stämpas som bra eller dåliga till exempel i termer av antal kvadratmeter per tusen invånare. Sådana metoder [...] lär oss ingenting användbart om stadsdelsparkernas värde eller beteende. (Jacobs 1961, s 170)

STADSBYGGNAD DÅ OCH NU

I tätt bebyggda områden kan kvaliteten på grönyterna spela större roll än deras storlek. Eftersom det är fler som använder och sliter på dem behövs det satsas mer på skötsel för att underhålla dem. Karin Åkerblom, stadsutvecklare på Uppsala kommun, berättar i en artikel, att det är en balansgång, "[s]tadens lungor är viktiga för vårt välbefinnande [...] Om vi förtätar ett område bör vi också satsa både på att rusta upp de befintliga parkerna i närheten och skapa nya gröna rum" (Nieto Granberg 2012).

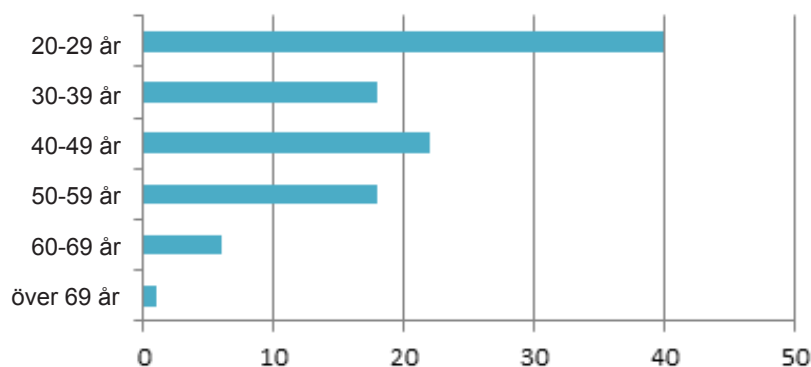
De som är utbildade inom eller arbetar med stadsbyggnad i någon form har ofta ett annat sätt att se på staden än dem som inte har den utbildningen. Ulla Berglund undersökte i sin avhandling *Perspektiv på stadens natur* (1996) hur invånare och planerare ser olika på utemiljön i staden. Hon kom bland annat fram till att "naturen är central i invånarnas tankar om sina städer, men ocentral i de professionella stadsidealerna" (1996, s 160). Detta syns bland annat i hennes undersökning bland invånare respektive planerare, av deras favoritplatser i staden. Medan invånarna framhävde upplevelser som "utsikt", "vackert" och "grönt" använde planerarna sig av ord som "karaktär", "proportioner" och "kontrast till staden" för att beskriva sina favoritplatser (Berglund 1996, s 110). Planerarna angav visserligen också orsaker som "utsikt" och "natur", men den utbildning som arkitekter och landskapsarkitekter genomgår gör ändå att vi ser på staden på ett lite annorlunda sätt än gemene man. Därför kan det vara svårt att som planerare värdera olika grönområden genom att endast observera en plats. Kontakten med invånarna är viktig för att förstå hur olika grönytor i staden uppfattas av dem som vistas i området.

4. RESULTAT

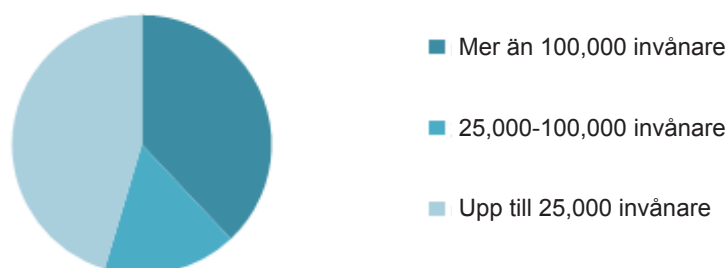
I detta avsnitt redogör jag för mina resultat av enkät och samtal samt redovisar en typologi för grön förtätning baserat på en tabell i Jan Gehls *Cities for People* (2009).

4.1 Enkätundersökning

Vid slutdatumet för enkätundersökningen hade jag fått in svar från 108 personer. Som figur 4 visar så är antalet svaranden i åldersgruppen 20-29 år högre än resterande åldersgrupper. Fördelningen mellan boende i större städer och i mindre städer var jämn, som man kan se i figur 5. Med tanke på undersökningens begränsningar då det inte var ett slumpmässigt urval av svarande går det inte att anta att resultaten är representativa för allmänheten i stort.

Figur 4. Antal svarande i varje åldersgrupp.

Figur 5. Fördelning av de svarandes storlek på bostadsort.

RESULTAT - ENKÄTUNDERSÖKNING

På nästkommande sidor redovisas en sammanfattning och analys av svaren på följande frågor:

1. Vad tänker du på när du hör ordet förtätning?
2. Är du bekant med begreppet förtätning sedan tidigare?
3. Ser du förtätning generellt som något positivt eller som något negativt?
4. Hur tror du att förtätning påverkar...
 - miljön
 - kollektivtrafiken
 - antalet bostäder
 - antalet grönområden
 - biltrafik i staden

Det fullständiga resultatet av enkäten redovisas i bilaga 3.

Fråga 1: Vad tänker du på när du hör ordet förtätning?

Denna inledande fråga ställdes helt utan förutsättningar eller förklaringar för att de svarande skulle få dela med sig av sin spontana tanke om vad ordet betyder. Ungefär 75 % av svaren hade på något vis med stadsbyggnad att göra. Resterande 25 % svarade att de inte visste vad det betyder eller associerade det med något som hade med andra ämnen att göra, exempelvis "förtätad stämning" eller "tätning av rör eller kranar".

Den tendens man kan se bland svaren är att många sa att de inte riktigt vet vad ordet betyder, men den spontana reaktionen var att det känns som något negativt, till exempel "överbebodda områden". Ett flertal associerade ordet med trängsel och att man bygger igen öppna ytor i städerna. En svarande förknippade även ordet med att allt nytt byggs i tätorten och att befolkningen på landsbygden därmed minskar.

• • •

RESULTAT - ENKÄTUNDERSÖKNING

Fråga 2: Är du bekant med begreppet förtätning sedan tidigare?

Till denna fråga gav jag en definition av förtätning som en process där *något byggs på en plats, i stadsmiljö, som tidigare varit obebyggd*. Från och med denna fråga är det den definitionen som gäller och som jag utgår från att deltagarna menade då de svarade på resterande frågor.

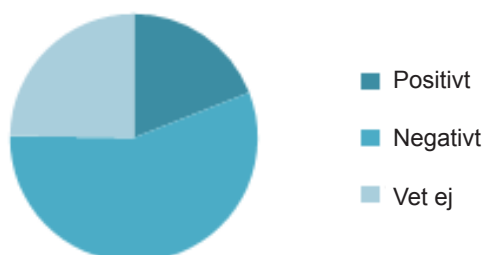
Figur 6. Svarsfördelning på frågan "Är du bekant med begreppet förtätning sedan tidigare?"

70 av de svarande angav att de inte är bekanta med begreppet sedan tidigare (figur 6), vilket kan jämföras med fråga 1 där 75 % trots allt förknippade ordet med stadsbyggnad. En rimlig tolkning är att även om man har hört ordet eller läst om det i media så känner man kanske inte att man är bekant med begreppet.

• • •

Fråga 3: Ser du förtätning generellt som något positivt eller som något negativt?

Som man kan se i figur 7 var det endast en femtedel som svarade att de ser förtätning som något positivt. 25 % svarade dock "vet ej" och många ansåg att det helt beror på

Figur 7. Svarsfördelning på frågan "Ser du förtätning generellt som något positivt eller som något negativt?"

plats. En svarande sa att förtätning blir naturligt eftersom "det behövs [ju] mer bostäder och folk vill bosätta sig så centralt som möjligt." Samtidigt ansåg samme person att det är synd om detta innebär att "grönområden i stadsmiljö utarmas." Just grönområden

RESULTAT - ENKÄTUNDERSÖKNING

och öppna ytor nämndes i många av kommentarerna, och då oftast i bemärkelsen att dessa ofta försvinner då det förtätas. En person gick till och med så långt som att påstå att miljön blir sämre "för alla boende i det samhället". Det fanns också ett par svarande som ansåg att städer hellre bör utvidgas. En person tyckte att "i Sverige har vi god plats att spridas lite mer och därmed undvika de problem (t.ex. negativa miljöeffekter) som [förtätning] medför."

Bland de som tyckte att förtätning är positivt går att finna orsaker som att det "bidrar till energisnålare städer" och ger "bättre underlag för kommersiell service och transporter".

En intressant iakttagelse var att en person som inte påstod sig veta vad ordet betyder kommenterade att efter att ha läst min definition av begreppet i fråga två så "blev det en negativ klang" och att det låter som att man "klämmer in så många som möjligt på minsta möjliga yta". Detta trots att jag i min definition inte beskriver vad som byggs eller på vilken typ av obebyggd plats.

• • •

Fråga 4: Hur tror du att förtätning påverkar...

Denna fråga bestod av fem delfrågor där man fick svara på hur man tror att förtätning påverkar miljön, kollektivtrafiken, antalet bostäder, antalet grönområden samt biltrafik i staden.

När det gäller bostäder och grönområden var det tydligt att de allra flesta trodde att bostäderna blir fler och grönområdena färre. Något som en person uppmärksammade är att "fler som bor på samma yta innebär att det kommer finnas fler röster som vill ha ett naturområde i närheten" vilket skulle sätta press på politiker att avsätta markområden för detta. Därmed är det inte nödvändigtvis så att grönområden automatiskt blir färre vid förtätning. Den generella uppfattningen bland de svarande verkade dock vara att antalet grönområden minskar "eftersom det säkert är den enklaste vägen att gå". Att många trodde på det här sättet tror jag kan bero på att det oftast är de förtättningsprojekt där grönområden faktiskt tas i anspråk som blir mest omdiskuterade och syns mest i media. Ett förtättningsprojekt där man bebygger exempelvis en ödetomt eller en parkeringsplats blir inte lika ifrågasatta och är därmed inte lika synliga i förtättningsdebatten.

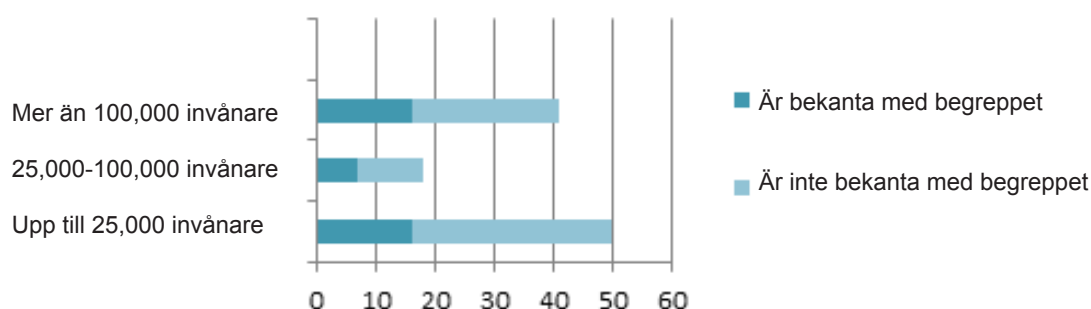
Angående biltrafik i staden så sa cirka 60 % att de tror att det blir mer biltrafik vid förtätning. Många menade att fler människor helt enkelt innebär ökad biltrafik, andra trodde att förtätning kan ge underlag för förbättrad kollektivtrafik vilket kan minska biltrafiken. En person menade att det även är "möjligt att fler personer hamnar på gång/cykelavstånd från arbetsplatser och affärer." Men som en svarande påpekade så finns det personer som hellre tar bilen av bekvämlighetsskäl och för att det kanske tar

RESULTAT - ENKÄTUNDERSÖKNING

längre tid med kollektivtrafik. Kanske stämmer det som en annan person sa, att “per ytenhet ökar förmodligen biltrafiken, men per person så blir det ändå färre bilar”. Några svaranden kopplar samman miljö och kollektivtrafik och menar att förtätning ger större underlag för kollektivtrafiken vilket gör det mer ekonomiskt försvarbart att bygga ut kollektivtrafiken. Det i sin tur kan medföra en minskad biltrafik vilket skulle vara bra för miljön.

Sammanfattning

Figur 8 visar antalet personer i respektive storlek på bostadsort som är eller inte är bekanta med begreppet förtätning sedan tidigare. Ungefär lika stor andel svarade att de är bekanta med begreppet förtätning som bor i en ort med upp till 25,000 invånare som i en ort med över 100,000 invånare. Ett av mina antaganden inför detta arbete var att personer som bor i större städer i större utsträckning har hört talas om förtätning eftersom det är en process som man använder sig av oftare i större städer. Av figur 8 kan man dock dra slutsatsen att det inte spelar någon större roll hur stor orten är för hur bekant man är med begreppet.

Figur 8. Diagrammet visar andelen svarande som är bekanta med begreppet förtätning i respektive storlek på bostadsort.

4.2 Samtal

Efter att ha analyserat resultaten från enkäten kom jag fram till att många får en negativ inställning då de stöter på begreppet förtätning. Jag har besökt och samtalat med tre personer som arbetar med stadsbyggnad och på något vis har kontakt med förtätningsfrågor, för att höra hur de uppfattar det och hur de arbetar med frågan. Nedan följer en sammanfattning av respektive samtal.

Karin Åkerblom är landskapsarkitekt i grunden och arbetar med stadsutveckling och övergripande planering i Uppsala kommun.

Någon definition av förtätning och hur de jobbar med det i Uppsala kommun kan hon inte svara säkert på om det finns. Det som är tydligt är att det är sagt i översiktsplanen att staden ska växa inåt och inte ut på åkermarken. Åkerblom har själv inte så mycket kontakt med allmänheten när det gäller bostadsprojekt, men hon är medveten om svårigheterna med att förmedla information i tidiga skeden av ett projekt, "för man vaknar inte till liv och kommer på möten förrän det ska grävas bredvid. Och det spelar ingen roll hur mycket man än informerar."¹ Kan man få med sig invånarna i ett tidigt skede så att de känner att de kan vara med och påverka resultatet är det troligt att det blir färre överklaganden.

Åkerblom medverkade under våren i en artikel som handlade om *Förtätning med omsorg* (Nieto Granberg 2012), där hon diskuterade grönskans betydelse för förtätningen. När jag frågar hur synen på grönstruktur som förtätning är i branschen säger Åkerblom att det nog är något som kommunen måste se till, eftersom de ska sörja för allmänhetens intressen. Problemet de senare åren har blivit att hinna med att sköta om grönytor som finns, för "ju fler människor vi har som ska nöta på det, desto mer kostar det"¹ Risken är att om man inte har resurser att sköta om exempelvis grönytor eller lekplatser så blir de eftersatta, lekredskap kanske förfaller utan att man har råd att ersätta dem. Följden blir att människor slutar vistas där och till slut är det förmodligen någon som föreslår att man ska bygga eftersom ingen ändå vistas på platsen, beskriver Åkerblom.

När man bygger den täta staden, påpekar Åkerblom, är det viktigt att man bevakar och följer upp. "Det blir inte så stora gårdar och det kan bli ganska mörka gårdar."¹ Hon anser att "på många ställen i Uppsala har man gått upp en våning för mycket om man tittar rent solmässigt på gårdar och omgivning."¹ Flera gånger under samtalet poängteras vikten av att zooma ut och se de enskilda förtätningsprojekten i ett sammanhang. Det är främst kommunen som har ansvar för att säkra grundstrukturen i staden och därför tycker Åkerblom att det är viktigt att det inte går för fort, utan att man "sörjer för långsiktighet i sitt tänk."¹

¹ Karin Åkerblom, landskapsarkitekt och processledare inom stadsutveckling, Uppsala kommun, samtal den 22 maj 2012

RESULTAT - SAMTAL

En aspekt inom stadsbyggnad är att det har skett en slags utglesning utifrån ett socialt perspektiv. Vi har fler ensamhushåll idag och till exempel "på 60-talet bodde det kanske fem personer i en tvåa, medan det idag bor en eller två personer på samma yta", berättar Åkerblom. Det skulle kunna innebära en utglesning på mer än 50 % i ett område. För att kunna bibehålla service såsom mataffär och kollektivtrafik i ett sådant område krävs att det finns ett tillräckligt underlag av boende och då är förtätning ett alternativ för att säkerställa detta.

Katarina Fehler arbetar som regionplanerare på *Tillväxt, miljö och regionplanering* (fd. Regionplanekontoret) vid Stockholms läns landsting. Hon tycker att det är väldigt intressant att jobba i den regionala skalan eftersom man är mittemellan det nationella och det lokala. Stockholmsområdet är ensamt i Sverige om att ha ett regionplanekontor och deras uppgift är att samordna planeringen mellan kommunerna i länet. Det är förståeligt att man i en storstadsmiljö behöver en sådan planering med tanke på exempelvis kollektivtrafik som ska fungera. Fehler berättar att man beräknar att det kommer vara en halv miljon fler invånare i länet om 20 år. Det är en otrolig mängd människor och då blir det en nödvändighet att bygga mycket nya bostäder vilket också kräver en gedigen planering för att det ska bli så lyckat som möjligt.

När jag frågar om de har någon definition på begreppet förtätning och hur de arbetar med det på deras arbetsplats så säger Fehler att de snarare talar om stadsutveckling eller täthet. Flerkärnighet är också ett begrepp de använder, vilket man kan säga står för en "fokuserad täthet"² på vissa platser i regionen.

Fehler berättar om något som kallas spåreffekten som innebär att som stadsbyggnadselement är spårtrafik otroligt attraktivt, folk vill bo nära spårstationer. Men när man gör analyser och samhällsekonomiska bedömningar för effekten av olika utbyggnadsalternativ så blir spårtrafik oftast samhällsekonomiskt olönsamt, så de metoder som används lyckas inte fånga spåreffekten, "vad det nu är"².

En "utväxt" av RUFSS 2010, berättar Fehler, där konsultföretagen Spacescape och Evidens var inblandade, gick ut på att man försökte analysera vad det är för element i stadsbyggnad som folk är villiga att betala för när de letar bostad. Man undersökte 7000 bostadsrättsförsäljningar i Stockholmsområdet och försökte ringa in vad det är för aspekter i stadsmiljön som förklarar prisskillnaden. Analysen visade att det framförallt är centraliteten man betalar mer för, men andra viktiga stadsbyggnadselement var närhet till spårstation samt tillgång till en större, iordninggjord park. Man kan alltså statistiskt visa att "park genererar en markvärdesstegring i det som finns runtomkring"². Fehler

² Katarina Fehler, landskapsarkitekt och regionplanerare på *Tillväxt, miljö och regionplanering* vid Stockholms läns landsting, samtal den 23 maj 2012

RESULTAT - SAMTAL

anser att den här typen av underlag kan vara lämplig i en diskussion med en exploatör som vill förtäta i ett område. Synsättet att ”investeringar i stadsmiljön också genererar ökade inkomster”² för exempelvis en fastighetsägare kanske kan bidra till att exploatörer även kan vara med och betala för exempelvis en park i närområdet för att deras lokaler då blir mer attraktiva.

I arbetet med RUFS 2010 har man även undersökt frågan om förtätning är det bästa alternativet för stadsbyggnad. Förtätning är det som är i ropet just nu och då anser Fehler att det är viktigt att man ändå tar ett steg tillbaka och ifrågasätter det. Det de kom fram till var att ”visst finns det täthetskritik, men det finns ingen som erbjuder något alternativ”² och de anser då att förtätning än så länge är det bästa alternativet.

• • •

Lars-Gunnar Sjöö är byggchef och ansvarig för stadsutveckling på Uppsalahem och säger utan att tveka att ”förtätning är positivt till 99 %”³. Nästan hälften av alla bostäder som byggs i Uppsala just nu byggs av Uppsalahem. Sjöö berättar att de har drygt 700 bostäder under produktion just nu och kommer att starta ytterligare 500 under 2012.

När jag frågar om de har någon definition av begreppet nämns ordet stadsläkning som han tycker kan ha en mer positiv klang än förtätning. Sjöö säger att ”förtätning är ett laddat begrepp, men det behöver det inte vara”³. Han anser att det är media som har blåst upp det. I likhet med vad Karin Åkerblom berättade så säger också Sjöö att det är främst hårdgjorda ytor som parkeringsplatser och gammal industrimark som bebyggs då det förtätas idag. Om de bebygger en grönyta försöker de också tillskapa grönska på andra vis, exempelvis genom gröna bostadsgårdar. Han uppskattar att de har tillskapat mer grönt än de har tagit. ”Vi [förtätar] för Uppsalaborna och vi gör det för att skapa mer grönska och mer trygghet”, berättar Sjöö. Trygghetsaspekten kommer bland annat in då han berättar om ett projekt i Gottsunda där de byggde bostäder i ett område med mycket vegetation som tidigare ansågs otryggt men som efteråt upplevs tryggare då det blev befolkat även kvällstid.

När jag frågar hur de arbetar med att kommunicera med allmänheten säger Sjöö att de försöker kommunicera via media, men att det är tungt. Den uppfattning Sjöö har fått är att de som är negativa till förtätning har mer att säga till om och att ”det är deras ord som ska gälla”³. Han anser att mycket handlar om att människor är rädda för förändring. De försöker ha en dialog med de boende genom bomöten där de försöker förklara fördelarna med sina projekt. Vid ett projekt i Sala Backe, berättar Sjöö, var grannföreningen mycket positiv till att det förtätades eftersom värdet på deras fastigheter steg. Han menar att ”så fort man förtätar så går värdet upp”³.

³ Lars-Gunnar Sjöö, byggchef på Uppsalahem, samtal den 19 juni 2012

RESULTAT - SAMTAL

På min fråga om betydelsen av begreppet förtätning har förändrats under tiden han har varit aktiv i branschen säger Sjöo att man idag tar ett större grepp. Man tittar mer på livet mellan husen och helheten, istället för att fokusera på huset i sig. Sjöo anser att det är människorna, inte husen, som skapar staden och ”med förtätning bygger man stad [eftersom] det blir mycket människor”³.

4.3 Slutsatser

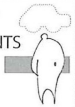

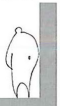

Efter att ha tagit del av svaren från enkätundersökningen samt diskuterat förtätningsfrågan med personer inom branschen har jag fått en bild av hur begreppet uppfattas i olika delar av samhället. Att döma av de tre samtal jag har haft är det tydligt att förtätning ses som en framkomlig väg inom branschen, till skillnad från majoriteten av dem som svarade på enkäten som tyckte att det var negativt. Efter att ha gått igenom svaren upptäckte jag också att det inte är helt lätt att formulera och definiera ett begrepp som *förtätning*. Min definition av begreppet justerades därför i efterhand.

Katarina Fehler och Karin Åkerblom är båda landskapsarkitekter i grunden, vilket kan synas i deras förhållningssätt och inställning till förtätning. Båda är måna om att det gröna får utrymme i staden. Även Lars-Gunnar Sjöo menar att man månar om det gröna vilket uttrycks främst i form av gårdar i samband med bostadsprojekt. Dock har Karin Åkerblom och Katarina Fehler en mer försiktig framtoning i ämnet jämfört med Lars-Gunnar Sjöo. I den mer översiktliga planeringen som Åkerblom och Fehler är involverade i blir det naturligt att man tittar på större strukturer och sammanhang i hela staden och med omlandet. När något väl är byggt, om det så är exempelvis ett bostadshus eller en väg, är det svårt att göra det ogjort om man i ett senare skede kommer på att det inte var rätt beslut.

5. TYPOLOGI FÖR GRÖNSKA I DEN TÄTA STADEN

Jan Gehls resonemang kring stadsbyggnad fokuseras främst på urbana och hårdgjorda element. Jag finner hans arbete med fokus på människornas upplevelse av staden mycket intressant, men eftersom stadsbyggnadsdebatten idag ofta handlar om det gröna i staden så anser jag att hans resonemang med fördel kan utvecklas och kompletteras med gröna aspekter. Kanske framför allt för landskapsarkitekter är det nödvändigt att fundera över grönskans plats i staden.

I detta avsnitt kommer jag att diskutera Jan Gehls kriterier för en fotgängarvänlig stad och implementera hans tankar i en typologi för hur man kan använda sig av gröna förtätningselement för att uppfylla dessa kriterier.

Protection	<p>PROTECTION AGAINST TRAFFIC AND ACCIDENTS — FEELING SAFE</p> <ul style="list-style-type: none">• Protection for pedestrians• Eliminating fear of traffic 	<p>PROTECTION AGAINST CRIME AND VIOLENCE — FEELING SECURE</p> <ul style="list-style-type: none">• Lively public realm• Eyes on the street• Overlapping functions day and night• Good lighting 	<p>PROTECTION AGAINST UNPLEASANT SENSORY EXPERIENCES</p> <ul style="list-style-type: none">• Wind• Rain/snow• Cold/heat• Pollution• Dust, noise, glare
Comfort	<p>OPPORTUNITIES TO WALK</p> <ul style="list-style-type: none">• Room for walking• No obstacles• Good surfaces• Accessibility for everyone• Interesting façades 	<p>OPPORTUNITIES TO STAND/STAY</p> <ul style="list-style-type: none">• Edge effect/ attractive zones for standing/staying• Supports for standing 	<p>OPPORTUNITIES TO SIT</p> <ul style="list-style-type: none">• Zones for sitting• Utilizing advantages: view, sun, people• Good places to sit• Benches for resting
	<p>OPPORTUNITIES TO SEE</p> <ul style="list-style-type: none">• Reasonable viewing distances• Unhindered sightlines• Interesting views• Lighting (when dark) 	<p>OPPORTUNITIES TO TALK AND LISTEN</p> <ul style="list-style-type: none">• Low noise levels• Street furniture that provides "talkscapes" 	<p>OPPORTUNITIES FOR PLAY AND EXERCISE</p> <ul style="list-style-type: none">• Invitations for creativity, physical activity, exercise and play• By day and night• In summer and winter
Delight	<p>SCALE</p> <ul style="list-style-type: none">• Buildings and spaces designed to human scale 	<p>OPPORTUNITIES TO ENJOY THE POSITIVE ASPECTS OF CLIMATE</p> <ul style="list-style-type: none">• Sun/shade• Heat/coolness• Breeze 	<p>POSITIVE SENSORY EXPERIENCES</p> <ul style="list-style-type: none">• Good design and detailing• Good materials• Fine views• Trees, plants, water

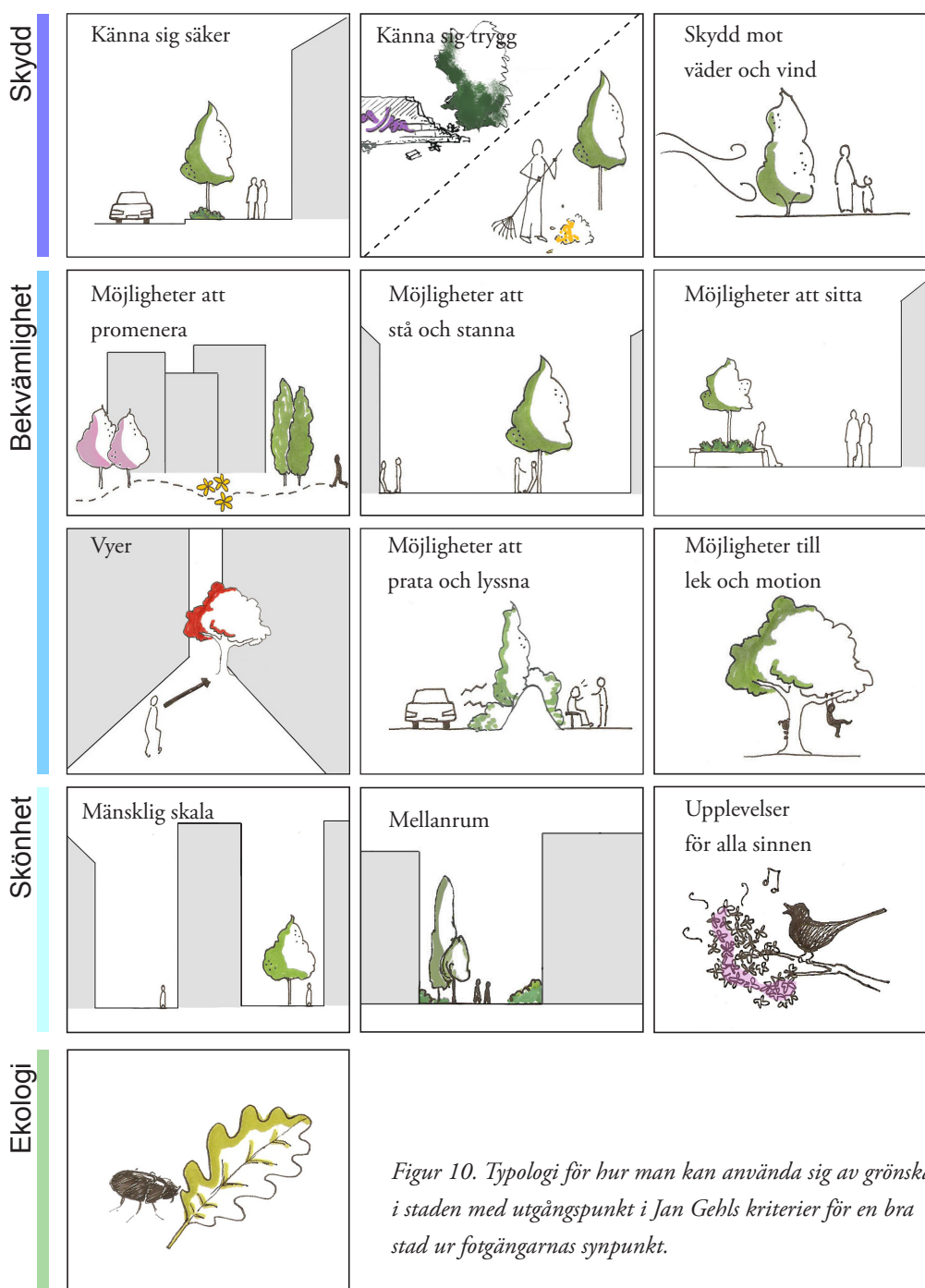
Figur 9. Jan Gehls tolv kriterier för en bra stad ur fotgängarnas synpunkt.

Källa: *Cities for People* (Gehl Architects 2010, s 239)

Figur 9 ovan kommer från *Cities for People* (Gehl Architects 2010) och är en vidareutveckling gjord av Gehl Architects efter en källa i *New City Life* (Gehl et al. 2006). Kriterierna är indelade i tre övergripande kategorier: *Protection*, *Comfort* och *Delight*. Jag har valt att översätta de tre kategorierna till *Skydd*, *Bekvämlighet* och *Skönhet*. När det gäller grönskans användning i staden kan man vid sidan av dessa sociologiska och psykologiska aspekter även lägga till kategorin *Ekologi*, vilket jag gjort.

TYPOLOGI FÖR GRÖNSKA I DEN TÄTA STADEN

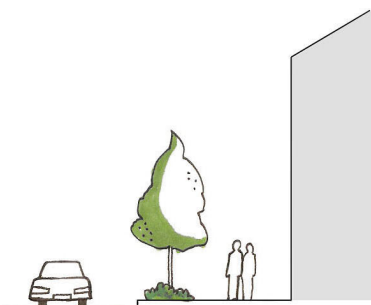
Figur 10 nedan visar en typologi för hur man kan använda sig av grönska för att uppfylla Gehls kriterier för en fotgängarvänlig stad. De användningsområden som tagits upp är bara några exempel på detta. Det finns förstås fler sätt att använda grönska i staden än de som illustreras. Syftet med typologin är att exemplifiera och demonstrera ett annat sätt att tänka kring stadsbyggnad och vilka element som är naturliga att finna i staden förutom de hårdgjorda material som är Gehls fokus.

Figur 10. Typologi för hur man kan använda sig av grönska i staden med utgångspunkt i Jan Gehls kriterier för en bra stad ur fotgängarnas synpunkt.

TYOLOGI FÖR GRÖNSKA I DEN TÄTA STADEN

På följande sidor kommer jag gå igenom varje kriterium först utifrån Gehls resonemang och därefter diskutera hur man kan använda sig av grönska för att uppfylla kriteriet, vilket står att läsa i de gröna rutorna.

Skydd mot trafik och olyckor – känna sig säker

Fotgängare ska vara skyddade mot och inte behöva vara oroliga för trafiken. Det kan man uppnå exempelvis genom att ha tillräckligt breda trottoarer för att man ska kunna mötas utan att det känns trångt eller att någon behöver ta ett kliv ut på gatan.

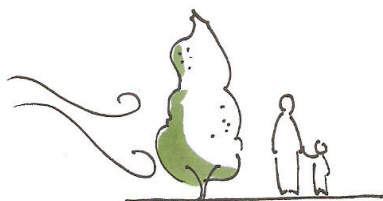
Vegetation exempelvis mellan gatan och trottoaren ger en känsla av trygghet för fotgängare eftersom de inte har bilarna alldeles intill sig.

Skydd mot brott och våld – känna sig trygg

Allmänna utrymmen ska vara livfulla genom att det exempelvis finns blandade funktioner i området, det vill säga både boende och service, vilket gör att människor rör sig i området både dagtid och kvällstid. Fönster mot gatan ger trygghet då den som befinner sig på gatan kan känna att det finns människor i närheten.

När det gäller grönska som skydd mot brottslighet handlar det kanske inte om ett tillägg i stadsmiljön utan snarare om hur platser sköts. En yta som är eftersatt och utsatt för skadegörelse kan skapa otrygghet. Studier visar att "områden som signalerar att det finns någon som bryr sig och håller koll upplevs också som tryggare och utsätts för mindre skadegörelse" (Boverket 2010b, s 32).

Skydd mot obehagliga sinnesupplevelser

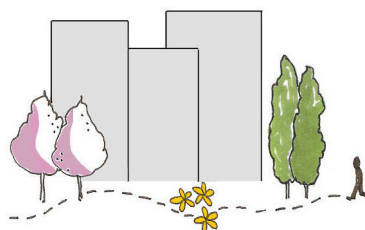
Obehagliga sinnesupplevelser kan vara exempelvis regn, vind, kyla, hetta, buller med mera. För att skydda mot detta kan man använda sig av en rad olika metoder. Regn- och vindskydd är ett par exempel. För att undvika vindgator och buller kan det även spela roll hur den övergripande planeringen av staden ser ut.

Med hjälp av vegetation kan man skapa skydd mot både vind, regn och buller. Man kan även dölja byggnader eller andra element i stadsmiljön som inte är estetiskt tilltalande eller som är alltför dominerande.

Möjligheter att promenera

För att erbjuda bra möjligheter att promenera ska det finnas tillräckligt med plats för att det ska vara bekvämt vid möten, samt bra underlag utan hinder för att det ska vara tillgängligt för alla.

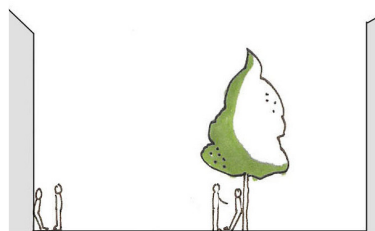
Gehl tar upp intressanta fasader som ett exempel för ett bra promenadstråk.

En park, eller kanske en serie av fickparker, kan bidra till ett behagligt promenadstråk som man kanske tar en omväg för att passera. En variation i arter och karaktärer ger en spännande och varierad upplevelse för förbipasserande.

Möjligheter att stå/stanna

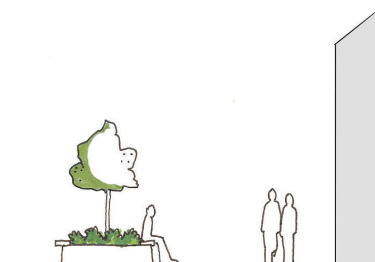
Gehl nämner kanteffekten, vilken innebär att vi människor gärna håller till i kanten av exempelvis ett torg när vi ska stanna. Här har vi överblick samtidigt som vi har skydd mot ryggen.

Med vegetation finns möjlighet att skapa rum i rummen vilket i sin tur kan skapa fler kantzoner där människor vill stanna till.

Möjligheter att sitta

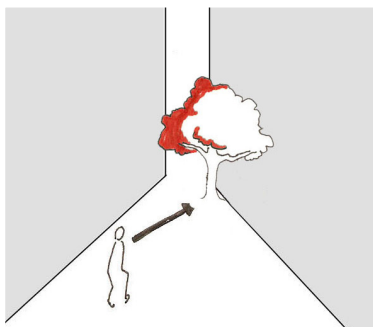
När man placerar ut sittplatser ska man tänka på att det ska finnas något att titta på, en utsikt eller människor, samt att det är ett bra klimat, gärna soligt. Det kan vara bänkar eller informella sittplatser såsom trappor eller stödmurar.

En park eller sittplatser vid en plantering är ofta en inbjudande plats att sätta sig att vila. Vegetationen kan fungera som blickfång så att det finns något intressant att titta på. Den kan också erbjuda exempelvis skugga och vindskydd.

TYOLOGI FÖR GRÖNSKA I DEN TÄTA STADEN

Bekvämlighet

Vyer

När det gäller sikt bör det vara rimliga distanser. Är det för långa vyer utan avbrott kan det till exempel påverka en sträcka negativt då den kan kännas lång och monoton. Det ska finnas tillräckligt med utblickar som skapar intressanta siktlinjer och vyer.

Exempelvis en plantering eller ett solitärt träd kan skapa intressanta blickfång.

Möjligheter att prata och lyssna

Det bör finnas platser med låg ljudnivå och man ska möblera utrummet på ett sätt som främjar samtal.

Träd och buskar kan användas för att skärma av exempelvis en bilväg och visuellt maskera buller.

Möjligheter till lek och motion

Det ska finnas platser som inbjuder till kreativitet, fysisk aktivitet och lek, dygnet runt, året om.

Lekplatser i staden som omgärdas av genomsiktig vegetation kan erbjuda en trygghet för föräldrar att kunna låta barnen springa fritt. Naturlig vegetation kan "bjuda större utmaningar än anlagda lekplatser och inspirerar till varierade lekar" (Berglund 1996, s 33).

Ekologi

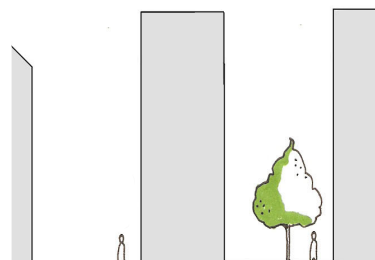
Vegetation i stadsmiljö kan bland annat gynna den biologiska mångfalden och fungera som spridningskorridorer. Exempelvis gröna tak hjälper också till att ta hand om dagvatten.

Ekologi

Mänsklig skala

Byggnader och öppna platser ska vara designade att passa den mänskliga skalan. En stor öppen plats kan exempelvis kännas väldigt öde om det inte rör sig mycket människor på platsen. Det bör heller inte vara för stora sammanhängande kvarter vilket kan kännas överväldigande och monotont. Tvärgator ger möjlighet till spännande utsikter.

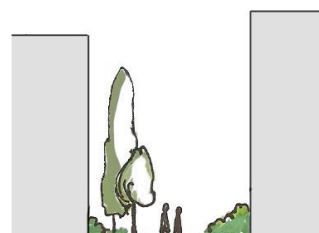
Träd som kantar en gata mellan höga byggnader kan hjälpa till att skala ner stadsrummet, och kan med sina kronor bilda ett tak i en mer mänsklig skala. Man kan även skapa mindre rum i ett större stadsrum.

Mellanrum och möjligheter att njuta av positiva aspekter av klimatet

Det ska finnas möjligheter i staden att njuta av sol, skugga, värme eller en fläktande bris.

En park är en plats som kan kombinera många av dessa aspekter. Det är viktigt att man planerar för att det ska finnas möjlighet för dessa upplevelser genom att behålla mellanrummen i stadsstrukturen. Det gäller till exempel att inte bygga så att den bästa solplatsen på vårkanten ligger i skugga.

Upplevelser för alla sinnen

Denna punkt handlar mycket om det estetiska. Gehl anser att det ska vara bra design och bra material samt fina utsikter. Detta är även den enda punkten i tabellen där man specifikt nämner vegetation.

Vegetation eller en park i staden kan ha många positiva effekter på sinnesupplevelser. Förutom rent visuellt, även doften av blommor och ljudet av fågelsång eller porlande vatten.

6. REFLEKTION

I början av mitt arbete identifierade jag två forskningsfrågor som jag ville undersöka. Dessa frågor var:

- Vilka tolkningar av begreppet förtätning är vanligt förekommande bland allmänhet respektive inom branschen?
- Hur kan man använda sig av grönska som förtätningselement?

Den första frågan kommer jag diskutera i nästkommande stycke om begreppet förtätning och dess tolkning. Frågan om hur man kan använda sig av grönska som förtätningselement har jag delvis svarat på genom typologin i resultatavsnittet där jag har tagit fram exempel på användningsområden. En av mina ingångspunkter i början av detta arbete var att grönska bör ses som en naturlig del i förtätningsprojekt. Denna åsikt stöds av typologin som visar att man kan använda sig av gröna förtätningselement för att uppfylla många viktiga funktioner i staden. Det exemplen har gemensamt är att de inte nödvändigtvis behöver ta så mycket plats i anspråk för att ge stor effekt och en känsla av grönt. Även om fokus i detta arbete ligger på grönska i den mindre skalan ser jag dock en nödvändighet i att även planera och skapa utrymme för större parker i centrala delarna av städer, för att uppfylla andra rekreativa behov.

Inför arbetet hade jag även två antaganden som undersöktes vidare. Dessa antaganden var:

- Gemene man är generellt sett negativ till förtätning medan personer som arbetar med stadsbyggnad är positiva.
- Personer som bor i storstäder är oftare mer bekanta med begreppet förtätning än de som bor i mindre städer.

Det första antagandet anser jag kan bekräftas efter att ha genomfört enkätundersökning och samtal. Majoriteten av dem som svarade på enkäten ansåg att förtätning är negativt, medan de samtal jag har haft tyder på att man ser det som en framkomlig väg inom stadsbyggnadsbranschen. Det andra antagandet undersöktes genom analys av enkätresultaten. Det kunde inte bekräftas stämma då ungefär lika stor andel svarande från mindre städer som från större städer menade att de *är* respektive *inte är* bekanta med begreppet sedan tidigare.

6.1 Begreppet förtätning och dess tolkning

Under arbetets gång har jag funnit många olika tolkningar av begreppet förtätning. Enkäten och samtalen har varit mycket givande för att uppnå ett svar på frågan om hur begreppet kan tolkas olika i samhället.

Vanliga associationer bland de som svarade på enkäten var att förtätning innebär att det

blir trångt och att man bygger bort grönområden. Andra tolkningar var bland annat att förtätning innebär en samling av olika funktioner. Det kan vara en samling av service eller en samling av människor. En samling av människor från olika bakgrund kan i sin tur innebära en samling av kunskap av olika slag.

Begrepp som används som synonymer till förtätning, främst bland de som arbetar i branschen, är *stadsläkning* och *stadsutveckling* som båda har en mer positiv klang. En gissning är att dessa begrepp kom till just för att ordet förtätning uppfattades som negativt. Men vad betyder egentligen dessa begrepp? Ordet stadsläkning antyder att staden är sjuk i dess nuvarande situation. Är en obebyggd yta ett "sår" i staden som bäst läks genom att bebyggas? I vissa fall kanske det stämmer, men det går inte att generellt se uppförandet av nya byggnader som det bästa alternativet för stadens utveckling. Särskilt inte när staden börjar bli väldigt tät.

6.2 Tankar om enkäten

Eftersom de personer jag skickade enkäten till även fick vidarebefordra den vet jag inte exakt hur många som fick förfrågan och därmed inte heller hur hög eller låg svarsfrekvensen blev.

När jag utvecklade enkäten försökte jag formulera begreppet förtätning på ett så neutralt sätt som möjligt. Definitionen som jag gav var att *något byggs på en plats, i stadsmiljö, som tidigare varit obebyggd*. Det blev dock tydligt att de flesta förknippade begreppet med byggandet av hus. I efterhand formulerade jag min definition av förtätning som *en ökad koncentration av människor i ett visst område genom att något anläggs*.

I efterhand kan jag tycka att jag borde formulerat vissa av svarsalternativen på ett annat sätt. Till exempel så kan ordet *miljö* tolkas på flera olika sätt, vilket också syns i svaren. Några tolkar ordet miljö som den fysiska miljön och säger exempelvis att "en ödetomt som blir bebyggd gör att stadsbilden blir skönare", medan andra tolkar det som naturmiljön och anser att det blir en negativ inverkan på miljön om grönområden försvinner. Därför lades inte så stor vikt vid den procentuella fördelningen av svaren till just den frågan, utan de enskilda kommentarerna fick större betydelse vid analysen.

Frågan om hur grönområden påverkas vid förtätning hade kanske fått annorlunda svar om jag hade frågat hur man tror att kvaliteten på grönområden påverkas, snarare än huruvida det blir fler eller färre. Min egen åsikt är att kvaliteten på grönområden bör höjas för att kompensera om hela eller delar av grönytor försvinner till förmån för byggnader. Det verkar även vara en åsikt som delas av många som arbetar med planering av förtätningsprojekt, att döma av de samtal jag har haft. Om verkligheten ser ut på det sättet har jag inte undersökt i detta arbete, men det vore intressant att följa upp.

6.3 Upplevelsen av staden

En av de största svårigheterna när det gäller förtätning och andra stadsbyggnadsprojekt ligger i att nå ut till allmänheten i ett tidigt skede. Om man lyckas med att låta allmänheten vara med redan från början och påverka i ett projekt kan inställningen bli mer positiv. Genom att hitta exempel på lyckade förtätningsprojekt blir det lättare att visa att en tät stad inte behöver upplevas som mindre grön och att den upplevda parktillgången kan öka även om ytarealen parkmark minskar. Ett relevant mått på grönytor i staden kräver något mer än bara siffror och storlek på ytorna. Som Ståhle skriver måste man undersöka och ta vara på de sociala aspekterna för att förstå hur miljön faktiskt upplevs. Sociotopkartor kan vara ett effektivt verktyg för detta.

Det gäller att vid anläggandet av nya bostadsområden även fundera över hur de planerade nya grönytor kommer upplevas. Det är, som Karin Åkerblom nämnde, framförallt kommunen som har ansvar för stadens struktur i den större skalan och därför måste se enskilda projekt i ett större perspektiv och hur en byggnation påverkar upplevelsen i resten av staden. En hög grönytefaktor kan användas som ett starkt argument vid nybyggnation, men siffran i sig säger inte så mycket. Vad är det för typ av grönska? Är det grönska som invånarna kan vistas i och uppleva? Hur påverkas *känslan* av grönt i området? Gröna tak, som ej är tillgängliga, kan till exempel öka grönytefaktorn utan att ge någon känsla av grönt eftersom en person som vistas på gatan inte ser dem. Likaså kan en innesluten bostadsgård vara välanvänd av dem som bor intill den, men om den är omsluten av hus går den inte att uppleva på avstånd och sett utifrån kan området kännas mindre grönt än det är. En bostadsgård är ofta också av mer privat karaktär och utomstående blir då utesluta från ett grönområde i staden, om än bara psykologiskt.

Grönska är ett viktigt säljargument för byggherrar eftersom det är attraktivt att bo nära park eller skog. När det förtätas ökar trycket på de bostadsnära parkerna och det behövs mer skötsel för att underhålla dem. Om exploatörer gick in och hjälpte till att finansiera anläggande och skötsel av en offentlig park i närheten av ett nytt bostadsområde skulle det kunna öka både attraktiviteten i området och värdet på byggherrens lokaler.

6.4 Grönska som exempel på förtätning

Jag anser att även en ny park, torg eller dylikt i staden bör räknas till förtätning eftersom de är element som ingår i stadsmiljön och som blir mycket betydelsefulla när vi bygger tätt. Jag kan förstå att förtätning för de flesta betyder bostäder och annat byggande eftersom fokus oftast ligger på byggnaderna. Skulle anläggandet av enbart en park kunna räknas som förtätning? Genom att anlägga en park på en plats som tidigare varit lite använd skapar man förutsättningar att vistas. Därmed blir det en ökad koncentration av människor på den platsen, vilket är min definition av förtätning

REFLEKTION

i detta arbete. Det exempel som ligger närmast till hands är projektet Årike Fyris i Uppsala som tillgängliggjort stråket längs Fyrisån (figur 11). Genom att effektivt utnyttja ytor har man skapat ett attraktivt rekreationsstråk mitt i staden.

Förtätning associeras ofta till något tätt och trångt, vilket blev tydligt efter att ha tagit del av enkätresultaten. Det kan därför finnas svårigheter med att inkorporera park och grönska i begreppet då detta snarare förknippas med rymlighet. Jag anser att grönstrukturen teoretiskt sett kan och bör inbegripas i begreppet *förtätning*, men om den generella uppfattningen inte stämmer överens med definitionen kan förvirring uppstå.

Figur 11. Gotlandsparken, Uppsala. Är detta förtätning?

(Foto: Maria Engelbrekts, 2012)

6.5 Att förändra ett begrepp

Man kan fundera på om *förtätning* är ett bra ord att använda om det nu är så att de som arbetar med stadsbyggnad ser fenomenet som mer positivt än invånarna. Kanske borde man byta till ett nytt begrepp som bättre speglar det man vill uppnå: att se till helheten där det gröna har lika stor betydelse som det hårdgjorda. Det kan krävas mer för att lyckas ändra människors uppfattning om ett visst ord än för att lansera ett nytt ord.

I mitt arbete har jag använt mig av begreppet *grön förtätning*. Skulle det kunna lanseras som ett begrepp för den här typen av stadsbyggnad? Det finns dock flera tolkningar av ordet "grönt". Om den allmänna uppfattningen är att begreppet förtätning endast innefattar byggnader så är det inte självklart att ordet grönt innebär vegetation för alla. Det kan även tolkas som "hållbart", vilket kan innebära exempelvis särskilda materialval. Jag tror dock att ett begrepp som *grön förtätning* skulle kunna väcka en nyfikenhet och visa att det har skett en utveckling i hur man ser på förtätning idag. Det skulle kunna bli en markering både till allmänheten och till dem som arbetar i branschen att det gröna är lika viktigt som de hårdgjorda elementen i staden.

REFLEKTION

Katarina Fehler berättade att hon och hennes kollegor snarare pratar om *stadsutveckling*. Är det kanske ett lämpligt begrepp? Jag kan tycka att det har en mer positiv klang än *förtätning*, dock känns det en aning diffust. Det ger ingen antydning om i vilken riktning utvecklingen sker och kan därför bli utsatt för många olika tolkningar beroende på vad individer anser är bra utveckling. Vissa kanske anser att staden bör utvecklas genom att sprida ut bebyggelsen. För att detta begrepp ska fungera krävs därmed en tydlig definition av vad som avses.

Vilket begrepp man än skulle välja så är huvudsaken att det får en tydlig definition. Det är viktigt för kommunikationen till allmänheten såväl som inom stadsbyggnadsbranschen. Den täta staden förespråkas ofta på grund av hållbarhetsaspekter ur energisynpunkt, men grönskans roll för en socialt hållbar stad får inte glömmas bort.

REFERENSER

Tryckta referenser

- Ax:son Johnson, V. (2013). Att bygga framtidens urbana stad. I J. Strömbeck (red.), *Framtidsutmaningar: Det nya Sverige*. Stockholm: 8tto, ss. 275-285.
- Bekaert, G (red.) (2002). *After-Sprawl: research for the contemporary city*. Rotterdam: NAI Publishers.
- Berg, P. G. (2009). Fyra nyanser av grönt - Den uthålliga stadens fraktala gröonstruktur. I P. Hedfors (red.) *Urban naturmark i landskapet: en syntes genom landskapsarkitektur : festskrift till Clas Florgård*. 2. uppl. Uppsala: Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet, ss. 339-352.
- Berglund, U. (1996). *Perspektiv på stadens natur: Om hur invånare och planerare ser på utemiljön i staden*. Diss. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan.
- Gehl Architects (2010). *Cities for People*. Washington D.C.: Island Press.
- Gehl, J. (2010 [1971]). *Life between buildings - Using Public Space*. Skive: Arkitektens Forlag.
- Henrikson, A. & Weibull, E. (2008). 'Förtätning' inom stadsplanering : en studie av syftning och framställning i svensk dagspress. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Kaplan, R. Kaplan, S. Ryan, R. L. (1998) *With people in mind: design and management of everyday nature*. Washington D.C.: Island Press.
- Le Corbusier (1969). *Den nya staden: planer, analyser, visioner*. Stockholm : Rabén & Sjögren.
- Nieto Granberg, E. (2012) Förtätning med omsorg. *Uppsala - Den gröna tillväxtstaden*, ss.14-15.
- Regionplanekontoret, Stockholms Läns Landsting (2009). *Tätare Stockholm - Analyser av förtätningspotentialen i den inre storstadsregionens kärnor och tyngdpunkter*. Stockholm: Regionplanekontoret.
- Saglie, I-L. (1998). *Density and town planning - implementing a densification policy*. Oslo: AHO, Arkitektthøgskolen i Oslo.
- Ståhle, A. (2005). *Mer park i tätare stad: Teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på friytetillgång*. Lic.-avh. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan.
- Ståhle, A. (2008). *Compact sprawl: Exploring public open space and contradictions in urban density*. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan.
- Ullstad, E. (2008). *Hållbar stadsutveckling - en politisk handbok från Sveriges Arkitekter*. Stockholm: Intellecta.
- Wheeler, S. M. & Beatley, T. (2009). *The sustainable urban development reader*. London: Routledge.

REFERENSER

Elektroniska referenser

- Boverket (2010a). *Multifunktionella ytor - Klimatanpassning av befintlig bebyggd miljö i städer och tätorter genom grönstruktur*. Tillgänglig: < <http://lansstyrelsen.se/halland/SiteCollectionDocuments/Sv/miljo-och-klimat/klimat-och-energi/Klimatanpassning/Planering%20och%20byggande/Mangfunktionella%20ytor%20Boverket%202010.pdf> > [2013-01-17]
- Boverket (2010b). *Plats för trygghet - Inspiration för stadsutveckling*. Tillgänglig: < http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2010/plats_for_trygghet.pdf > [2012-10-03]
- City of Vancouver (2012). *Greenest City – 2020 Action Plan*. Tillgänglig: < <https://vancouver.ca/files/cov/Greenest-city-action-plan.pdf> > [2012-10-19]
- Malmö stadsbyggnadskontor (2010). *Så förtätar vi Malmö - Dialog-pm 2010:2*. Tillgänglig: < <http://www.malmo.se/download/18.1c002f7b12a6486c372800012053/Fortatning-Dialog+PM.pdf> > [2012-08-15]
- Nationalencyklopedin. Tillgänglig: < <http://www.ne.se/lang/h%C3%A5llbar-utveckling> > [2012-08-15]
- Naturvårdsverket (2013). Tillgänglig: < <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhället/Sveriges-miljomal/Miljokvalitetsmalen/God-bebyggd-miljo/> > [2013-02-13]
- Odlander, J. Wolters, S. Möller, M. (2011). Många viljor när Uppsala breder ut sig. *Uppsala Nya Tidning*, 9 januari. Tillgänglig: <http://bostadsguiden.unt.se/artikel.aspx?articleid=1192459> [2013-01-17]
- Spacescape. Tillgänglig: < <http://www.spacescape.se/2011/02/90-har-300-meter/> > [2012-11-07]
- Stockholms stad (2010). *Promenadstaden - Översiktsplan för Stockholm*. Tillgänglig: < <http://www.stockholm.se/oversiktsplan> > [2012-10-22]
- Uppsala kommun (2010). *Översiktsplan 2010 för Uppsala kommun*. Tillgänglig: < <http://www.uppsala.se/sv/Boendemiljotrafik/Stadsutveckling--planering/Oversiktsplanering/Oversiktsplan-2010/> > [2012-10-22]
- Visions 2200. Tillgänglig: < <http://visions2200.com/CitiesCamilloSitte.html> > [2012-10-22]
- Wikipedia. Tillgänglig: < <http://sv.wikipedia.org/> > [2013-01-14]
- YIMBY. Tillgänglig: < <http://www.yimby.se/> > [2013-02-11]
- Örebro kommun (2010). *Vårt framtida Örebro - Översiktsplan för Örebro kommun*. Tillgänglig: < <http://www.orebro.se/5617.html> > [2012-08-15]

BILAGA 1 - ENKÄT

1. Vad tänker du på när du hör ordet förtätning?

2. Är du bekant med begreppet förtätning sedan tidigare? (med förtätning menas att något byggs på en plats i stadsmiljö som tidigare varit obebyggd)

Ja Nej

3. Ser du förtätning generellt som något positivt eller som något negativt?

Positivt Negativt Vet ej

4. Hur tror du att förtätning påverkar...

a.	...bostäder:	Fler	Färre
b.	...grönområden:	Fler	Färre
c.	...avstånd till aktiviteter
(arbetsplats, skola, butiker etc.):	Längre	Kortare
d.	...miljön:	Bättre	Sämre
e.	...kollektivtrafiken:	Bättre	Sämre
f.	...biltrafiken i staden:	Mer	Mindre

5. Hur gammal är du?

6. Hur många personer bor i ditt hushåll (inklusive dig själv)?

7. Hur stor är din bostadsort?

Upp till 25,000 invånare
25,000-100,000 invånare
Mer än 100,000 invånare

BILAGA 2 - INTERVJUGUIDE

Definitionen av begreppet:

- Har ni någon definition av förtätning och hur ni jobbar med det?
- Är det vanligt att man måste definiera vad man menar när man pratar med andra om förtätning?
- Har betydelsen av begreppet förtätning förändrats under tiden du har varit aktiv inom branschen?

Förtätning i praktiken:

- I vilka sammanhang kan förtätning vara positivt resp. negativt?
- Vilken är den vanligaste typen av förtätning idag?
- Hur ser ni på grönska som förtätningselement?

Kommunikation med allmänheten:

- Har du kontakt med allmänheten?
- Hur tycker du att de uppfattar förtätningsbegreppet? Vilka reaktioner möter ni?
- Hur arbetar ni med att kommunicera er vision (i ett förtätningsprojekt) till dem som inte är lika insatta som ni själva?

BILAGA 3 - ENKÄTRESULTAT

Fråga 1: Vad tänker du på när du hör ordet förtätning?

Antal svar: 107

- Inskränkning av öppna/fria ytor medelst bebyggelse
- Trångt, Japan
- En ökning av människor på en plats.
- Många människor som trängs på liten yta.
- Byggnation av nya bostäder i redan etablerade bostadsområden, dvs att man bygger enstaka hus mellan befintliga hus.
- Bebyggelse av öppna ytor i stadsplanlagt område.
- Att fler saker ligger på en bestämd yta än innan, till exempel byggnader och därmed människor.
- Mindre öppna ytor, högre bebyggelse, mörkare miljö
- Att det blir trängre
- Trångt å jäkligt! Öppna ytor även om dom inte är planerade och arrangerade som parker behövs för att få ett trivsamt samhälle. Bara byggnader och asfalt gör en galen.
- Ökad täthet
- Jag tänker på en tillbyggnad i en stad eller by vilket resulterar i fler byggnader och en "tätare" miljö (fler byggnader, högre byggnader eller ökad befolkning)
- en ökning av densitet speciellt för en gas
- Användning av outnyttjade ytor i stadsmiljö.
- Tätning av något slag, rör eller kranar
- har med mat att göra
- Hushållning med ändliga resurser; Färre kvadratmeter av jordens yta per person.
- Att jag inte vet vad det är.
- Många bebyggelser
- Aldrig hört ordet
- fler personer / capita
- Vet ej riktigt, men sammnknippade det ej med folktäthet
- Det blir trängre
- Att existerande orter/bebyggda områden ökar i befolknings/byggnadsdensitet.
- Högre exploateringsgrad i tätorter
- Man koncentrerar bygge på öppna platsr
- att folk måste göra intrång i min bubbla. tvingas ihop. trängas usch
- bygga hus tätare
- Mer hus på mindre yta
- att man bygger i parker i stan, eller bygger på våningar
- Att täta något.
- Klämma in fler hus mellan befintliga hus.
- Tätning av något som har tendens att läcka
- Kemi.

- aldrig hört! Gissar att det har med ökad befolkning att göra kanske? att det blir fler per kvadratkilometer eller nåt sånt.
- Att på vissa områden på marken har man buntat ihop mer folk än på andra.
- fler arbetsplatser på samma yta
- man bygger något på en plats där det redan är väldigt "mycket" byggt.
- Trängsel.
- Att avståndet minskar mellan olika entiteter.
- I detta sammanhang tänker jag på nybyggnationer.
- Större hus, mindre öppna ytor.
- Hade jag inte vetat om att examensarbetet gällde landskapsarkitektur så hade jag inte vetat alls. Nu tänker jag mig att det blir tätare bebyggelse i vissa områden.
- Dramaturgi, stämningsbeskrivning som i "förtätad spänning"
- Fri/öppen yta som det kommer att byggas på.
- Fler folk som flyttar och bosätter sig på samma ställe.
- Trängsel. Trångt.
- Hus som rivs, tomter delas, grönområden naggas lite i kanten eller bebyggs av tex forskolor.
- Jag tänker på att använda tillgängliga ytor i ett samhälle för att uppföra nya byggnader.
- trängre
- Eftersom jag bor i Stockholm svarar jag ur ett Stockholmsperspektiv. Här pratas det mycket om förtätning av förorterna för att råda bot på den brist på lägenheter som finns i staden.
- Fler hus, fler människor, mindre natur
- Att göra något tätare. Träd eller byggarbete.
- Ihoptryckande
- Trångt blir trängre.
- Trängsel
- 1) Att olika element/intryck förs samman i samma symbol - tex kan man i drömmar se att två personer man känner från verkliga livet är sammanfattade i en person i drömmen. Psykoanalytisk betydelse. 2) Att en stämning drar ihop sig, närmar sig ett klimax. 3) Stadsbilder där fler funktioner byggs i närhet till varandra, där det tidigare varit gröna ytor eller luft över taket. Tänker på storstäder, kortare sträckor att resa mellan bostad - jobb - affär.
- Nybygga bostäder som gör att "det blir tätare mellan husen" mindre parker och färre gårdar kanske..
- tätbebyggt, ökad volym, effektivisering, urbanisering
- Många människor.
- Byggnation i stadsmiljö på obebyggda tomter eller i anslutning/adderande till befintliga byggnader.
- En känsla av att något ska krympas ihop.
- Centralisering, att människor flyttar till storstäder, ihopbuntning

- Tätt och trång bostadsmiljö i Stockholm och större städer
- Ihopsamling
- Att allt fler byggnader och människor bor och arbetar på allt mindre yta.
- Massor med folk som bor nära varandra.
- Jag tänker att sysselsättning mm förläggs till städerna vilket leder till urbanisering.
- Små orter som blir mer befolkade
- Trångt
- Att det är packat med hus..
- Parkeringar och grönytor används för att bygga nya hus.
- Vet ej vad det innebär
- Att man bygger nytt på ytor som tidigare varit öppna mellan redan existerande bebyggelse.
- Idén/praktiken att bygga något nytt i stadsmiljö istället för att bredda ut bebyggelse över en större yta.
- Att det blir tätare mellan två eller flera objekt. Till exempel att hus byggs närmare varandra.
- bebyggelse i olika former
- Något som har fastnat så att saker inte kommer ut.
- Nånting med blomster, och jord.
- Byggnader och betong
- Att allt dras till städerna.
- Trångt
- Att allt nytt byggs i tätorten och landsbygden förminskas vad gäller befolkning,
- ?
- Tätt hus eller flytta dem närmare varandra.
- En mängd människor får en mindre yta att verka på.
- en ort som växer å blir större
- Jag har nog aldrig reflekterat över det ordet.....men jag tänker nog att det betyder koncentration i någon mån....
- Bostadsbyggande på tomter som tidigare inte ansetts byggbara/önskvärda att bebygga men som nu omvärderats på grund av brist på mark i attraktiva områden.
- Fler människor och byggnader på en given area.
- Att det blir mindre utrymme
- Vet inte. har inte koll på begreppet. Tänker spontant på överbebodda områden
- Att man samlar bebyggelse, personer inom ett område
- Tilläggsisolering på ett hus.
- koncentration
- Inget speciellt
- Urbanisering, inflyttning från landsort till urbana områden.
- Att något är väldigt tätt.

- Jag tänker på att det blir fler saker/människor/byggnader på samma yta, dvs trängsel så småningom. Gör en association till tvättstugan där hemma där det slängs in både det ena och det andra tills det är nästan tjugo att komma in.
- Att något sammansätts på en mindre yta
- Vet inte.
- Att många människor flyttar till samma plats, exempelvis in till städerna.
- Centralisering och "ihoptryckning", trängsel
- Att det blir trångt och att man bygger bort grönytor i tex. städer.
- Fler bostäder vilket behövs men påfrestning på miljön.
- koncentration av samhällsfaktorer
- Att bygga nya hus mellan befintliga, dvs tätare.

Fråga 2: Är du bekant med begreppet förtätning sedan tidigare?

Antal svar: 108

Nej	70	64.8 %
Ja	38	35.2 %

KOMMENTARER

- Jag har inte hört uttrycket speciellt ofta. Vet vad det betyder men har inte läst det så mycket i media tex.
- Tex i Snösätraområdet i Stockholm och i Vällingby.
- Via media.
- Intresserad av stadsutveckling, bland annat trafiken i staden.
- I mitt arbete på Länsstyrelsen
- Kan inte komma ihåg i vilket sammanhang jag hört det tidigare, men tror jag förstår vad det innebär.
- Dagspress
- aldrig hört ordet.
- Nej, jag ser det inte som att ytan måste ha varit obebyggd. Förtätning, som jag använder begreppet, kan även innebära att befintlig bebyggelse rivs och ersätts med ny bebyggelse som bättre tillvaratar markyta. Att bygga om vindar och komplettera med extravåning/-ar på tak är också en förtätning. I vart fall som jag använder ordet.
- På min arkitekturutbildning för drygt 45 år sedan
- Föredrar spridning
- men jag ser att det händer, bostäder trycks på endel ställen upp som svampar ur marken
- diskussioner i Linköping om utnyttjande av olika grönområden
- via en kompis som hade ett sådant projekt på ett företag
- Inte i det här sammanhanget, däremot i andra sammanhang. Tex "förtätad stämning".

- Har själv köpt en avstyckad tomt.
- Se ovan
- Just nu i Stockholm. Runt S:t Görans Sjukhus byggs enormt mycket på platser som förut var obebyggd.
- Något, vad som helst, eller något växtrelaterat?
- I den här betydelsen har jag kommit i kontakt med det i kommunpolitiken där jag är aktiv.
- Som begrepp ja, men inte så jag lagt någon speciell fundering över det
- Har hört det men inte vetat vad det betyder
- Kommunens stadsplaneringar
- Via trädgårdmästarutbildningen på Gävle Högskola
- Debattartiklar
- Från media m.m
- I skolan
- Läst i DN.
- Det var vanligt förekommande när jag bodde i Umeå mindre vanligt i Ljusdal där jag bor nu.
- På arbetsplatsen där man använt begreppet "förtätat" då kontorsrum gjorts om till kontorslandskap.
- Har aldrig hört ordet tidigare.
- politiska uttalanden
- Jag har tidigare bott ett antal år på söder i Stockholm varför förtätning inte ringer positivt i mina öron.
- Vid bygglovsansökningar för att bebygga lucktomter.

Fråga 3: Ser du förtätning generellt som något positivt eller som något negativt?

Antal svar: 105

Vet ej	26	24.8 %
Positivt	20	19.0 %
Negativt	59	56.2 %

KOMMENTARER

- Förtätning har en negativ klang men rent rationellt är det också något positivt då man gör plats för fler personer i en tätort som bidrar till att öka ortens storlek och därmed attraktionskraft ur ett samhällsekonomiskt- och näringslivsperspektiv
- Blir trängre i stan, på kollektivtrafiken. Man behöver oaser som parker för att orka bo i stan! Behöver öppna ytor så att man kan se längre än över gatan.
- Jag tycker att Stockholms kommun vid flera tillfällen under senare tid visat dåligt omdöme när man planerar ny byggnation, ngt man kallar förtätning.

- Stadsplanlagda områden behöver öppna ytor för rekreation etc
- Bättre utnyttjande av resurser, bättre underlag för kommersiell service och transporter.
- Tycker om när städer växer och det händer nya saker i min omgivning.
- Effektivare användning av stadens miljö
- JA om det hade att göra med rör/kranar vill säga men annars nej det är tätt nog i stadsmiljöer
- att något byggs på en plats, i stadsmiljö, som tidigare varit obebyggd. bebyggelse kopplar jag till tätorter (betong), motsatsen till lantligt som är i sin tur kopplat till naturligt..
- Generellt är det positivt eftersom det, normalt i a f, innebär bättre hushållning med ändliga resurser.
- I synnerhet, i Sverige har vi god plats att spridas lite mer och därmed undvika de problem (t.ex. negativa miljöeffekter) som detta medför. jag är väl medveten om att transporter etc. påverkas på ett positivt sätt också, men...
- Jag ser förtätning som värdeneutralt.
- Beror helt på situationen
- Staden behöver inte koncentreras. Den bör utvidgas. Öppna ytor förvandlas till boendeytor, som måste skapa parkeringsplatser, intensivare infrastruktur och compact living
- oftast. men det är för att jag inte gillar stora städer med mycket folk. jag gillar bara stora städer med mkt folk om jag vet att det finns luftigare ytor, obebyggda platser där jag kan välja att gå om jag inte vill/måste trängas.
- Människan måste ha space. Förtätning skapar stress.
- det har en väldigt betydelse beroende på vilket område det är
- För mycket förtätning är negativt. Det måste finnas obebyggda delar i en stad.
- Beror på. Om man vill få mer lokalt utrymme i ett bostadsområde, Ja! Kan vara negativt om man tar bort för mycket grönområden.
- Det lär vara bättre att bygga nytt, vackert och miljövänligt när man kan börja från grunden.
- lokalhyresmässigt är det billigare, men många högre stөр sig på att få mindre arbetsro vilket kan försämra arbetsinsatsen. det gäller att inte gå för långt med andra ord. om det gäller arbetsplats. gäller det boende är det bra så länge miljön inte blir överbelastad
- Beror på platsen. Kan vara ett lyft, men kan också innebära att tomma fria ytor täpps igen och det känns trångt.
- Positivt om det görs på rätt sätt - bättre utnyttja möjligheter alltså. Men det kan likaväl bli tvärtom när det görs på fel sätt, t ex när man bygger bort fina grönområden som jag tror är jätteviktiga att behålla.
- Glesbygden blir ännu "glesare". Mindre orter försvinner. Jag önskar att mångfalden blir kvar även med tanke på var folk bosätter sig.
- Grönområden och friheten försvinner.

- Om t.ex mark där byggnader rivits, bebyggs med nya byggnader är det positivt. ‘
Om grönområden bebyggs kan det i stället vara negativt.
- Med viss tvekan positivt eftersom det måste ske med stor försiktighet så man inte förstör närmiljön
- BÅDE OCH. Positivt: för att människor kan flytta in centralt i städer och slipper lång-pendla till förorter. Negativt: för att det blir färre och färre grönområden
- Trevligt med öppna ytor men om det görs på rätt sätt kan det bli fint med något dekorativt istället.
- Överbefolkning och krav på högre levnadsstandard.
- Det är ett sätt att bygga som kan lösa vissa problem och skapa andra problem, som pragmatiker förhåller jag mig till det som till andra metoder: det passar vid vissa tidpunkter och på vissa platser, men inte på andra.
- Set behövs ju mer bostäder och folk vill bosätta sig så centralt som möjligt, vilket gör att förtätning blir rätt naturligt. Men om det är bra eller dåligt...? Synd om grönområden i stadsmiljö utarmas.
- både och. Negativt: Höghus, tätt, för mycket folk Positivt: effektivare skapar mer fria ytor.
- Det känns som att öppna gröna ytor blir stängda grå byggnader.
- Tänker mig att detta ofta berör tidigare fria ytor som ger ett mervärde för människor och minskar stress. I fall av utbyggnad på sådana områden bör förtätning ses som någonting negativt
- Tvångsförflyttning av diverse anledningar, till dit det finns försörjningsmöjligheter
- Det är både och, att vi bor fler nära varandra har fördelar. Men samtidigt tycker jag inte om att öppna ytor i städer försvinner. Tycker de behövs.
- Jag har som sagt inte kommit i kontakt med det tidigare och är inte helt säker på vad det innebär (trots beskrivningen i punkten ovan).
- både och.. tycker att det är viktigt med natur. I städer är det viktigt med parker.
- Grått och tråkigt. Längre och längre mellan grönområden.
- Jag tycker generellt att förtätning är bra eftersom på flera sätt bidrar till energisnålare städer.
- Jag har få erfarenheter av ordet, men har fått uppfattningen av att man t ex bygger bort grönområden.
- tänker att det oftast kopplas till byggandet av nya områden= grönområden försvinner
- Allt mark i stadsmiljön ska naturligtvis inte bebyggas, men delvis.
- varken eller , neutralt för mig.
- Kan vara både och i vissa fall bra när dåligt nyttjade områden blir fina tomter men i andra fall offras fina grönområden.
- Både positivt och negativt. Kan vara bra att få närhet och samling, men kan inverka negativt mht tidigare utnyttjande av område.

- Nu när jag vet vad ordet betyder så blev det en negativ klang. Förtätning låter som om det är ett område där man klämmer in så många som möjlig på minsta möjliga yta.
- Jag tänker främst på miljön som blir sämre för alla boende i det samhället
- Det beror på vilket sätt något byggs, det kan bli både positivt och negativt.
- Tråkigt när stora delar av vårt långa land är avflyttningsorter samtidigt som trängseln i tillväxtområdena ökar.
- Generellt har det en negativ klang tycker jag, det behöver dock inte innebära att det inte finns något positivt någon gång. Men generellt... ja, då är det negativt.
- både och. Positivt om det genererar arbetstillfällen och bidrar till utveckling av landsbygd, negativt om man inte kan bevara centralt belägen skogsmiljö på bekostnad av byggnation av bostadshus ex.vis.
- Helt beroende på vilken miljö som avses. I stadsmiljö så kan det nog ses som normalt med tätt mellan husen. Ute på landsbygd så kan det vara avståndet till grannarna som är viktigt och då blir det negativt med förtätning.

Fråga 4: Hur tror du att förtätning påverkar...

- ...miljön?

Antal svar: 107

Bättre	19	17.8 %
Sämre	72	67.3 %
Vet ej	16	15.0 %

- ...kollektivtrafiken?

Antal svar: 108

Bättre	72	66.7 %
Sämre	18	16.7 %
Vet ej	18	16.7 %

KOMMENTARER

- Kollektivtrafik gagnas på sikt av förtätning då större befolkningsmängd får högre prioritet vid utbyggnad av kollektivtrafik
- Miljön inne i stan blir sämre, inte utanför eftersom då flyttar fler in till stan och miljön utanför stan blir opåverkad. Kort sagt, sämre miljö i stan inte på totalen.
- Det krävs stor kunskap för att göra en bra förtätning, genom att redan i planeringsstadiet ta med hur människor skall röra sig i staden i framtiden kan en förtätning leda till en bra och mer effektiv kollektivtrafik eftersom underlaget och möjligheterna är större. Med detta kan (förhoppningsvis) människor lämna bilen hemma och välja att transportera sig med hjälp av kollektivtrafik, på cykel eller till fots vilket innebär att miljön i närområdet kan bli bättre.

- Miljön blir kanske sämre där förtätning sker, men det frigör ju även areal där miljön annars försämrats (dvs inte bebyggs alls). Kollektivtrafiken kan ha tätare turer och får mer plats när en större andel reser kollektivt.
- Inte bra för miljön att hugga ner träd och utöka stadsmiljöer vilket resulterar i mer biltrafik etc. Bra för kollektivtrafiken för det kan utöka busslinjer eller tunnelbana.
- Fler människor kan använda sig av kollektivtrafik inom den areal som påverkas om man bygger mer bostäder och/eller arbetsplatser. Mindre miljöpåverkan med högre grad av utnyttjad kollektivtrafik.
- Det finns undantag men generellt ger det plusvärden.
- Kollektivtrafiken påverkas på ett bättre sätt genom att fler kan transporteras samtidigt och från o till gemensamma ställen. Dock negativt om den t.ex. ej byggs ut så att de som bor längre ifrån ej får riktigt samma möjligheter att åka kollektivt.
- Vilken miljö? Boendemiljön, naturresurser, energianvändning, föroreningar ... ?
- miljön: jag kan inte se att miljön skulle må bättre av att smutsiga städer kan trycka in ännu mer nedskräpande och människor. Med då tänker jag att det är tex bostäder som byggs på dessa ytor. (jag vet, jag är ganska negativ) Men det kanske bror på vad som byggs. kollektivtrafiken: jag tänker att det nya bygget är ett ställe dit folk vill ta sig; ett torg, en park, bostadshus tex. kanske rullar den bättre, kanske måste den dras där den får plats. vet inte.
- Svarar bättre om med miljö menas fysisk miljö.
- Kollektivtrafiken kan påverkas om den går igenom området, men det kan lösas på vissa sätt med omdragning av kollektivtrafiken, vilket iof. kan påverka miljön.
- Ju tätare hus står, desto kortare blir t ex en busslinje innan den täckt upp ett område.
- Samma som föregående fråga - görs detta på rätt sätt är det även bättre för miljön.
- Om parker anläggs är det positivt för miljön. Kollektivtrafiken kanske utvidgas ut om nya områden byggs.
- Försöker undvika tråkiga Vet ej-svar :-)
- Om det är växter som sätts ut tror jag att luften och trivseln påverkas positivt. Om någon form av byggnad/konstruktion som inskränker på ytans öppenhet påverkas miljö negativt eller inte alls.
- Beror på hur miljö definieras, och vart det förtäts.
- Närmiljön kan eventuellt påverkas till det sämre om adderandet av bostäder inte följs åt av service och kommunikation såsom exempelvis avfallshantering, utökad kollektivtrafik osv.
- Lite beroende på hur man definierar miljö, men oavsett om man menar miljön för naturen eller för människan borde effekterna vara negativa. Borde dock ge möjligheter till förbättrad kollektivtrafik då fler människor hamnar inom samma område.

- Mer människor på mindre område ökar tryck på miljö och trafik
- Allt beror på hur detta hanteras, i vilket syfte!
- Om både byggnader och människor fyller upp en kompakt yta så ökar utsläpp bl.a och grönområden minskar, vilket ger negativ påverkan på miljön.
- Mindre växter ger sämre luftkvalite
- mer bostäder= mer folk= krävs mer och bättre kollektivtrafik
- En ödetomt som blir bebyggd gör att stadsbilden blir "skönare"
- Se ovan.
- Miljön. Hmm ja alltså spontant tänker jag att ju mer naturlig yta, med oförstörd natur och liknande, desto bättre för miljön. Därmed tror jag alltså att det blir en negativ miljöpåverkan med förtätning. Vad gäller kollektivtrafiken har jag ingen aning. det skulle ju kunna vara så att det blir problematiskt för kollektivtrafiken att kunna hjälpa folk att nå ut till områden som tidigare har varit obebyggda. Men jag vet ej.
- Är det ett vackert grönområde som bebyggs påverkar det miljön, men det kan också få positiv inverkan om det är en gammal industritomt. Om kollektivtrafiken pga förtätning inte behöver åka till tidigare utspridd bebyggelse är det positivt, men får den ny extra sträckning inom dette område är det negativt.
- Miljön kommer alltid till skada vid uppbyggelse av områden. Kollektivtrafiken måste fungera om många människor ska bo på samma plats.
- Fler får trängas i kollektivtrafiken
- Utökad förtätning ger ett större underlag för en ekonomiskt lönsam kollektivtrafik, det borde bara bli bättre för denna.
- Miljön - tänker då främst på naturen, som i och med förtätningen borde trängas undan och få stryka på foten. Kollektivtrafiken - ju fler som bor på samma yta torde innebära att det finns fler som kan nyttja kollektivtrafiken och därmed borde det vara mer ekonomiskt försvarbart att bygga ut kollektivtrafiken. Det i sin tur skulle medföra en minskad biltrafik vilket skulle vara bra för miljön.
- Lättare att få en effektiv kollektivtrafik med hög koncentration av boende, därmed även bättre miljö. Omvänt om man ser på livsmiljö så är det i mitt tycke sämre miljö med förtätning.

Fråga 4: Hur tror du att förtätning påverkar... (forts.)

- ...bostäder?

Antal svar: 108

Fler	89	82.4 %
Färre	9	8.3 %
Vet ej	10	9.3 %

- ...grönområden?

Antal svar: 108

Fler	11	10.2 %
Färre	88	81.5 %
Vet ej	9	8.3 %

KOMMENTARER

- Förtätning kan också med rätt politisk styrning leda till fler men mindre grönområden som skapar gröna lungor i staden som fler har nära till. Mest troligt är dock att så inte är fallet.
- Det behöver inte betyda att antalet bostäder blir fler, givetvis har det med inriktningen på den aktuella stadsdelen om förtätningen innebär fler arbetsplatser, bostäder eller byggnader för kommersiella syften.
- Bostäderna blir förmodligen mindre och därför fler, jämfört med mer utspridd bebyggelse. Grönområden måste inte drabbas, det finns andra sätt att förtäta.
- Fler bostäder då byggnaderna kanske är bostadsrätter eller kontor (som skapar fler arbetstillfällen och därmed krav på fler bostäder i staden)
- Grönområden måste finnas inom stadsmiljön i samverkan med bebyggelse
- Nu går det i o f s att förtäta även i industriområden... ;-)
- Just i det förtätade området.
- folk vill bo i städer och då behövs mer bostäder. för de som vill bo i stora städer får man väl för deras skull hoppas att det är just bostäder som byggs på dessa platser, och inte kontor.
- Fler bostäder framförallt i Stockholm. Men inte så det påverkar parker och grönområden för mycket. Sedan är väl planerna så att för varje bostad man bygger, planteras nya träd
- Tyvärr är jag rädd för att man ger sig på grönområden eftersom det säkert är den enklaste vägen att gå.
- Det innebär att stadsarkitekten måste planera grönområden mer noggrannt än tidigare.
- På den plats där det förtätas blir det i regel fler bostäder och färre grönområden. Men alternativet kan ju vara att kapa grönområden på andra ställen.

- Svår fråga att svara ja eller nej på, det beror på vad förtätningen är inriktad på. Antingen bebygger man grönområden eller så gör man det inte- samma sak med bostäder. Beror på områdets politiska vilja.
- Lite svårtolkade svarsalternativ.
- Borde definitivt kunna leda till fler bostäder men risken är att detta sker på bekostnad av grönområden.
- Bara att se då man flyger över större städer. Väldigt få natur/obebyggda områden
- En del förtätning leder till mer bostäder, annan inte.
- Om du menar hur många som påverkas, så är mitt svar som ovan, eljest vet jag ej vad du menar.
- Jag tror att människor behöver grönska och om de minskar i städerna så kommer det att påverka dem negativt.
- se svar ovan
- Ja ju fler saker som byggs ut desto mindre grönområden, antar jag.
- Byggs det mer finns det fler och miljön får stryka på foten.
- Outbyggda områden i närheten till stadsmiljö är ofta områden som används för friluftaktiviteter, löp ning, orientering mm. Om dessa byggs ut minskar antalet grönområden.
- Bostäder - kan inte se annat än att det borde bli fler vid en förtätning.
Grönområden - i förstone tänker jag att de kommer att bli färre. Men och andra sidan ju fler som bor på samma yta innebär att det kommer att finnas fler röster som vill ha ett naturområde i närheten av där de bor och då kommer man bli mer eller mindre tvungen att avsätta markområden för detta. Dessutom kan det ju vara så att man bygger hus på höjden och inte på "bredden" vilket skulle innebära en förtätning på höjden på samma markyta som tidigare vilket i så fall inte skulle inkräkta ytterligare på naturen.
- Det är väl synd att minska antalet grönområden i städerna med tanke både på människorna och fåglarna.

Fråga 4: Hur tror du att förtätning påverkar... (forts.)

- ...biltrafik i staden?

Antal svar: 107

Mer	63	58.9 %
Mindre	27	25.2 %
Vet ej	17	15.9 %

KOMMENTARER

- Svaret förutsätter en smart planering av kollektiv-, cykel- och gångtrafik redan från början.
- Per ytenhet ökar förmodligen biltrafiken, men per person så blir det ändå färre bilar.

- svårt att parkera bilar i storstäder eftersom ju mer det byggs desto mer bilar....
- Förtätning är en ekonomisk förutsättning för god kollektivtrafik. Utan god kollektivtrafik minskar inte den alternativa trafiken. Men biltrafik behöver inte ersättas med kollektivtrafik, den kan även ersättas med alternativ individuell trafik. Så nyckeln ligger lika mysket i att förbättra förutsättningarna för att promenera, cykla och att använda andra (kommande!?) sätt att transportera människor och varor resurssnålt... förbättras
- om kollektivtrafik till nytt område finns behöver ej biltrafik öka
- Mer om man inte vidtar speciella åtgärder typ biltullar etc.
- Kan innebära kortare bilresor, men troligtvis fler bilar i det förtätade området. Dock blir ju förutsättningarna för en bättre kollektivtrafik större och därmed motståndet mot kollektivåkandet mindre.
- flyttar mer folk in i städer tar de med sina bilar, och har de inga bilar så kommer det väl tillslut behövas en lr annan buss ny buss, lr sopbil.
- Långsammare. Trafikstockningar.
- Eftersom jag tror att det blir mer bostäder/ arbetsplatser etc.
- Boende i städer behöver inte bil i samma utsträckning som boende på landsbygden.
- Mer bebyggelse - mer trafik.
- Mindre totalt sett eftersom alternativet här i Stockholm är att bygga lägenheter längre ut vilket innebär längre färdväg in till stan. Bor folk närmare stan blir det också lättare att åka kollektivt än om man bor i en avlägsen förort.
- Fler människor - mer trafik
- Fler personer som ska till samma ställe och framförallt i större städer så sitter det oftast 1 person i varje bil.
- Beror på omständigheter, förtätar man samtidigt som man ger parkeringsmöjligheter eller förbättrar kollektiv kommunikation samtidigt som man exempelvis inför biltullar ger två helt olika resultat. Beror också här på politiken som förs.
- Svårt att säga. Fler bostäder kan leda till att fler måste pendla via bil från en och samma ort men detta kan avhjälpas med bättre möjligheter till samlad kollektivtrafik. Även möjligt att fler personer hamnar på gång/cykelavstånd från arbetsplatser och affärer.
- Ökande. Men samtidigt gör tekniken (katalysatorer på fordon) att det inte finns en likhet med sämre miljö
- Fler människor, fler bilar om allt annat lika
- Lokaltrafik verkar inte kunna kompensera för allas behov, vilket i stället ger ökad biltrafik i och med fler människor/jobb på mindre yta.
- Fler bostäder = fler människor = fler bilar
- En tätare stad gör kortare avstånd
- Mer om det innebär fler bostäder, dvs fler som har bil. En välplanerad kollektivtrafik, gång- och cykelvägar kan nog motverka det.

- mer bebyggelse= tyvärr mer biltrafik
- Jag förmodar att det kommer bli en större trafik i om det byggs grejer som folk ska ta sig till och ifrån.
- pga av att fler samlas inom samma område, men kanske också mindre pga av närhet och att inte bil behövs.
- Alla åker inte med kollektivtrafiken.
- Fler bilar vid fler boenden efter förtätning
- Min förhoppning är att en ökad kollektivtrafik (baserad på ökat underlag) innebär ett ökat användande, tack vare fler avgångar och att detta i sin tur innebär en minskning av biltrafiken.
- Väljer vet ej eftersom det kan vara både ock. Jag vet områden, undrar om det var i Tyskland, där man förbjudit/eliminerat/minskat biltrafiken men i stället har en väl utbyggd kollektivtrafik. Så om förtätningen går hand i hand med kollektivtrafiken kan det bli riktigt bra, annars blir det nog tyvärr mer biltrafik.
- Ingen vill åka buss/pendel/tåg längre tid till jobb, dagis mm än att ta bilen som kanske tar betydande mindre tid. Och lämna barn (kanske fler än 1) på dagis med kollektivtrafik å passa tider vill inte många småbarnsföräldrar utsätta sig för
- Större befolkningsmängd på mindre yta o alla åker inte kollektivt

Demografiska frågor

Hur gammal är du?

Antal svar: 105 Medelvärde: 38.5

23	3	2.9 %
24	14	13.3 %
25	8	7.6 %
26	6	5.7 %
27	3	2.9 %
28	1	1.0 %
29	5	4.8 %
30	3	2.9 %
31	2	1.9 %
32	4	3.8 %
33	1	1.0 %
35	2	1.9 %
36	1	1.0 %
37	2	1.9 %
38	1	1.0 %
39	2	1.9 %
40	3	2.9 %
41	1	1.0 %
42	2	1.9 %
43	3	2.9 %
45	6	5.7 %
47	3	2.9 %
48	1	1.0 %
49	3	2.9 %
50	2	1.9 %
51	2	1.9 %
52	1	1.0 %
54	2	1.9 %
55	2	1.9 %
56	3	2.9 %
57	1	1.0 %
58	3	2.9 %
59	2	1.9 %
60	1	1.0 %
62	1	1.0 %
63	3	2.9 %
67	1	1.0 %
72	1	1.0 %

Hur många personer bor i ditt hushåll (inklusive dig själv)?

Antal svar: 106 Medelvärde: 2.6

1	21	19.8 %
2	40	37.7 %
3	17	16.0 %
4	19	17.9 %
5	6	5.7 %
6	2	1.9 %
7	1	0.9 %

Hur stor är din bostadsort? Antal svar: 108

upp till 25,000 invånare	49	45.4 %
25,000-100,000 invånare	18	16.7 %
mer än 100,000 invånare	41	38.0 %